

Skarborgssamverkan
Socialtjänst

”Om jag fick önska – då bygger jag mig nog en kåk”

**Tankar och önskningar hos ungdomar i gymnasiesärskolan och deras
föräldrar om framtida boende och fritid**

”Om jag fick önska - då bygger jag mig nog en kåk”

Tankar och önskningar hos ungdomar i gymnasiesärskolan och deras föräldrar om framtida boende och fritid.

(“If I got to wish – than I probably would build me a house”
Thoughts and wishes from youth in the upper secondary program for pupils with intellectual disabilities and their parents about future living and spare time.)

av

Johanna Jansson & Marcus Lindell

C-uppsats i socialt arbete, 10 poäng
Handledare: Martin Molin
Vänersborg, maj 2005

Sammanfattning

Titel:	”Om jag fick önska – då bygger jag mig nog en kåk” Tankar och önskningar hos ungdomar i gymnasiesärskolan och deras föräldrar om framtida boende och fritid
Författare:	Jansson, Johanna & Lindell, Marcus
Nivå:	C-uppsats, 10p
Program:	Socialpedagogiska programmet, 140p
Institution:	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla Institutionen för individ och samhälle
Tryckår:	Maj 2005
Handledare:	Molin Martin

Syftet med studien är att söka beskriva, analysera och förstå tankar och önskningar om framtiden och vuxenblivandet vad avser boende och fritidsliv hos ungdomar i gymnasiesärskolan boende i Essunga kommun och deras föräldrar. Som datainsamlingsmetod används frågeformulär till tolv föräldrar och kvalitativa intervjuer med åtta ungdomar i gymnasiesärskolan.

I resultatet har vi kunnat urskilja tre olika ungdomsgrupper, som skiljer sig åt beträffande rörelsemönster, socialt kontaktnät och önskningar om framtid. De tre grupperna har vi benämnt som de rörliga, de områdesorienterade och de hemmabundna. Den rörliga gruppen karakteriseras av att de har ett vidgat rörelsemönster och ofta rör sig utanför Essunga kommun och de har ett större socialt kontaktnät. Den här gruppen önskar också att flytta utanför kommunen i framtiden. De områdesorienterade liknar i många avseenden den rörliga ungdomsgruppen men den stora skillnaden är att de rör sig främst i kända områden runt hemmet och i centrum och många saknar sociala kontakter utanför kommunen. Den hemmabundna gruppen har det mest begränsade rörelsemönstret och tillbringar sin största del av fritiden i hemmet eller i organiserade aktiviteter och föreningsliv. Det sociala kontaktnätet består framförallt av den egna familjen och äldre personer i deras omedelbara omgivning. Föräldrarnas tankar och önskningar inför sina barns framtid präglas både av förhoppningar och farhågor. Föräldrarna har framförallt tyckt att det är viktigt med trygghet, självständighet, gemenskap och kamratskap.

Sökord: ungdomar, vuxenblivande, boende, fritid, utvecklingstörning, rörelsemönster

Abstract

Title: “If I got to wish- than I probably would build me a house”
Thoughts and wishes from youth in the upper secondary program for pupils with intellectual disabilities and their parents about future living and spare time

Authors: Jansson, Johanna & Lindell, Marcus
Level: C-essay 10 credits
Program: Social pedagogy program, 140 credits
Department: University College of Trollhättan/Uddevalla
Department of Individual and Society
Publishing year: May 2005
Supervisor: Molin, Martin

The purpose of this essay is to seek to describe, analyse and to understand thoughts and wishes about the future and adolescents about home and spare time for youths in the municipal upper secondary special program for pupils with intellectual disabilities living in local authority of Essunga and their parents. We have made qualitative interviews with eight youngsters and also send questioning form to twelve parents.

The result shows three different groups of youngsters that show different patterns regarding movement, social life and wishes about the future. We have chosen to call them the moveable, the community oriented and the home oriented youngsters. The movable group characterises of their movement outside the local authority and they have more social relations than the two other groups. This group also wishes to move outside the local authority of Essunga in the future. The community oriented group of youngsters is in many ways the same as the movable group but the difference lays in that they moves most of their time in the local area around their home and that many of them doesn't have a social life outside the local authority. The home oriented group has the most limited movement pattern and they spends most of their spare time in their home or in organised activities and society activities. Their social life consist most of all of their own family and elderly persons in their immediately neighbourhood. The parents thought and wishes about their children's future characterizes both of hopes and fears. They have especially expressed that it's important with safety, independence, fellowship and friendship.

Keywords: youth, adolescence, living, spare time, intellectual disability, movement

Innehållsförteckning

Inledning och bakgrund.....	7
___ Syfte och frågeställningar.....	8
___ Teoretisk placering av frågeställning	8
___ Förförståelse för ämnet.....	9
___ Tidigare forskning	9
Metod	13
___ Informanter.....	13
___ Praktiska förberedelser	13
___ Val av metod	14
___ Kvalitativa intervjuer.....	14
___ Frågeformulär.....	15
___ Trovärdighet och tillförlitlighet.....	15
___ Bearbetning och analys	16
___ Forskningsetiska frågor som måste beaktas i studien	17
Teoretisk referensram.....	18
___ Centrala och analytiska begrepp	18
Vuxenblivandet	18
Känsla för plats.....	18
Hem	19
Ungdomsstudien.....	20
De rörliga, de områdesorienterade och de hemmabundna	22
De rörliga.....	22
Rörelsemönster och socialt kontaktnät.....	22
Önsknings om framtid	23
De områdesorienterade.....	24
Rörelsemönster och socialt kontaktnät.....	24
Önsknings om framtid	24
De hemmabundna.....	25
Rörelsemönster och socialt kontaktnät.....	25
Önsknings om framtid	25
Utanförskap och tillhörighet.....	26
Röda, gula och gröna rum	27
Gröna rum	27
Gula rum.....	28
Röda rum.....	28
Föräldrastudien.....	30
___ Självständighet och trygghet	32
___ Gemenskap och isolering	33

Diskussion	35
Litteraturlista	37
Bilaga 1 Intervjuguide	39
Bilaga 2 Följdbrev	41
Bilaga 3 Instruktioner till frågeformuläret	420
Bilaga 4 Frågeformulär	431

Inledning och bakgrund

Vi har fått möjlighet att göra en studie i Essunga kommun med uppdrag från socialchefen och Skaraborgssamverkan socialtjänst (FoU). Studien syftar till att samla in tankar och önskemål från ungdomar i gymnasiesärskolan och deras föräldrar om framtida boende och fritid. Eftersom båda har yrkeserfarenhet från verksamheter inom särskilda omsorgerna i Trollhättans stad, och är intresserade av utvecklingen inom handikappomsorgen, tyckte vi att det var ett intressant och roligt uppdrag att göra en studie med utgångspunkt från ungdomars och föräldrars perspektiv.

Söder (1992) menar att synen på personer med funktionshinder och vårdideologier har förändrats kraftigt i förhållande till olika tidsepoker. Politiska ideologier och synsätt har påverkat hur verksamheter för funktionshindrade har organiserats och utformats. Man har inom omsorgsverksamheter sett att svängningarna har gått från kollektiv omsorg till individuell service. Vi menar att det är allt för ofta som verksamheter för personer med funktionshinder planeras och genomförs utifrån politiska ideologier och svängningar utan att man tar del av tankar och önskningsfrågor från de personer som insatserna riktar sig till och deras anhöriga. Vi tycker att det är viktigt att planeringen av framtida boende och fritidsverksamheter för personer med behov av särskilt stöd och service bygger på kunskap om gruppens önskningsfrågor och tankar om vad de själva vill ha.

Essunga kommun har ca 5700 invånare varav hälften bor på landsbygd och hälften bor i små tätorter. Nossebro med ca 2000 invånare är centralort (www.essunga.se). Essunga kommun har 22 barn och ungdomar i särskola varav 13 pojkar och 9 flickor. Utav dessa 22 barn och ungdomar är det 12 som går på gymnasiesärskolan. Kommunen har idag inget boende eller fritidsverksamhet för målgruppen men har integrerad särskola och fritids för barn och ungdomar med särskilda behov. För tillfället finns det inga vuxna personer med funktionshinder som är bosatta i kommunen, varför det inte finns några särskilt anpassade boenden. Enligt Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (1993), nedan förkortat LSS, § 1 finns bestämmelser om insatser för särskilt stöd och service åt personer som ingår i den personkrets som närmare beskrivs i tre punkter.

- personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd,
- med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranlett av yttre våld eller kroppslig sjukdom,
- med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om det är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service

9 § i LSS lagen anger vilka insatser som man har rätt att söka om man ingår i den personkrets som anges tidigare, häri finns bl. a. rätt till bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna (Nordstöm & Thunved, 2002)

Efter vår första träff med uppdragsgivarna framkom att det är väldigt få insatser som söks enligt LSS menar ansvarig i kommunen, hon funderade kring om kommuninvånarna har för lite information och kunskap om insatserna. Det är en ganska stor grupp ungdomar i gymnasiesärskolan som eventuellt kan tänkas flytta hemifrån i framtiden. Kommunen vill veta hur ungdomarna och deras föräldrar ser på framtida boende och fritidsverksamheter. Vår infor-

mantgrupp består av ungdomar som går i gymnasiesärskola. Enligt skollagen ska barn och ungdomar som inte bedöms kunna nå upp till grundskolans kunskapsmål därför att de har en utvecklingstörning tas emot i särskolan. Detta gäller även för barn och ungdomar som har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, orsakad av yttre våld eller kroppslig sjukdom samt personer med autism eller autismsliknande tillstånd. Ansökan om mottagande för en elev i särskolan kan göras av barnets vårdnadshavare eller av barnets hemkommun och beslutas av styrelsen för särskola i kommunen. (www.rixlex.se/lag1985:1100)

Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med studien är att söka beskriva, analysera samt förstå tankar och önskningar om framtiden och vuxenblivandet vad avser boende och fritidsverksamheter hos ungdomar i gymnasiesärskolan boende i Essunga kommun och deras föräldrar. Vårt perspektivval kommer framförallt att utgå ifrån ungdomarna då vi ser att deras tankar om framtid måste ligga till grund för planering av framtida boende och fritid. Vi hoppas att studien kan synliggöra de preferenser som ungdomar och föräldrar har beträffande boende och fritid. Dessa preferenser kan i sin tur ligga till grund för att ungdomarna i gymnasiesärskolan ges möjlighet att påverka och vara delaktiga i planering och uppbyggnad av framtida boende och fritidsverksamheter i Essunga kommun. Undersökningsenheten består av ungdomar i gymnasiesärskolan i Essunga kommun och deras föräldrar. De frågeställningar som vi kommer att utgå ifrån är:

- Vad har ungdomarna respektive föräldrar för tankar och önskningar om de ungas framtida boende och fritid?
- Finns det likheter och/eller skillnader i ungdomarnas respektive föräldrarnas tankar och önskningar om framtid och i sådana fall vilka?
- Hur kan ungdomarnas och föräldrarnas önskningar och tankar tolkas och förstås?

Teoretisk placering av frågeställning

I detta avsnitt diskuteras några begrepp som är viktiga för att förstå frågeställningarna. Vi funderade länge på om våra frågeställningar skulle utgå ifrån önskningar och tankar om framtid eller om studien skulle ha ett perspektiv som utgick ifrån behov och förväntningar om hur framtiden skulle se ut vad avser boende och fritid. Det är en avsevärd skillnad att som människa få önska hur man vill bo och leva eller att få redogöra för vilka behov man har. Begreppet önska är svårt att definiera och måste tolkas utifrån den kontext begreppet används i. Här citeras den finske filosofen G. H. von Wright för att läsaren lättare ska förstå vår tolkning av begreppet ”önska”.

Man är intresserad av det, som man önskar få eller ha, och likaså det man behöver. Men man behöver inte allt som man önskar sig, och önskar inte alltid det som man behöver. Ett behov kan definieras som något, som det är illa för en att inte få tillfredställt. En

önskan däremot, som inte motsvarar ett behov, kan det vara illa att tillfredsställa? (von Wright, 1980, sid 140).

Studien avser ta reda på hur ungdomar och föräldrar önskar att det kommer att bli i framtiden och inte hur de tror att det kommer att bli och därför används önskningar och tankar om framtid i frågeställningarna. Det finns en medvetenhet om att det kan vara svårt för personer med intellektuella funktionshinder att önska och tänka abstrakt men vår tanke är att försöka ställa konkreta frågor som underlättar för ungdomarna att berätta om sin framtid.

Förförståelse för ämnet

Vår förkunskap består av yrkeserfarenhet inom boende och korttidsverksamhet främst för barn och ungdomar med intellektuella funktionshinder samt teori om målgruppen och information om kommunen. I vår yrkesverksamhet har vi framförallt stött på den nya generationen ungdomar som har växt upp under ledstjärnorna integrering, delaktighet och normalisering (jmf. Gustavsson, 1999). Vår yrkeskunskap finns därför i de nya formerna för boendeverksamhet och inte inom de institutionella ramarna som fanns förr. Vi är medvetna om att vår kunskap kring ämnet härrör sig från en större kommun och att det finns olika sätt att utveckla särskilda omsorgerna beroende på kommunens storlek och förutsättningar. Vi kan här se att våra egna erfarenheter kring målgruppen och ämnet kan innebära både svårigheter och möjligheter. Gustavsson och Söder (1990) menar att forska inom det området som man brinner för kan innebära att man blir "hemmablind" och letar svar för sin praktiska kunskap och därför får svårare att vara objektiv. Det kan samtidigt vara en fördel att ha erfarenhet och kunskap om målgruppen i en intervjusituation för att förstå och tolka det som sägs. Genom vår tidigare yrkeserfarenhet har vi sett att det ofta skiljer sig mellan ungdomarnas och föräldrarnas önskemål om vad som är viktigt i vardagssituationer och boendeverksamheten. Vi tror också att den här målgruppen är mer påverkade och beroende av föräldrarnas tankar och önskningar om deras framtid än ungdomar i allmänhet. Detta är tankar som följer oss genom studien och som vi försöker förhålla oss till.

Tidigare forskning

Problemområdet finns i ett flertal sammanhang, men det centrala för studien är tankar och önskningar för vuxenblivandet efter gymnasiesärskolan och preferenser kring hur stödinsatser ska utformas. Genom litteraturgranskning ser vi att det finns ett flertal avhandlingar och annan litteratur kring viktiga begrepp som frigörelse, integrering, normalisering och delaktighet (jmf Jarhag, 2001, Tössebro, 2004, Tideman, 2000, Molin, 2004). Vi kommer här att lyfta fram och redogöra för några tidigare studier, av särskilt intresse för de frågeställningar som uppsatsen bygger på. Denna genomgång av tidigare forskning kring problemområdet inriktas dels på kunskap kring ungdomar i allmänhet men i huvudsak fokuserar den på forskning som rör ungdomar med funktionshinder eller andra svårigheter och deras föräldrar och deras situation.

Ungdomsstyrelsens rapport "*Krokig väg till vuxen*" (1996) visar att ungdomars väg till vuxenlivet har blivit både längre och svårare. Ungdomsrapporten bygger på en kartläggning av ungdomars livsvillkor inom ett flertal arenor som t.ex. utbildning, arbete, ekonomi, boende och fritid respektive ungdomars möjlighet till inflytande. Vi ämnar här lyfta fram de resultat som

belyser hur ungdomars boende och fritidssituation ser ut i dag, då det är intressant kunskap för vår studie. Att flytta hemifrån är ett viktigt steg in i vuxenlivet och när frigörelse processen från föräldrarna startar avgörs av flera olika faktorer. Det har visat sig att ungdomars förhållande till föräldrahemmet, lokala utbildningsmöjligheter samt tillgång till bostäder och arbeten påverkar när och hur ungdomar bryter upp från föräldrarna. Att hyra bostad, vara inneboende eller ha ett studentrum tillsammans med andra är en vanlig boendeform för ungdomar i dag. Ungdomar har ofta små hushåll och vanligast är små hyreslägenheter i flerbostadshus. Ungdomar i glesbygd uppvisar ett annat boendemönster än ungdomar i stad och tätort och flyttar generellt sett hemifrån senare. Rapporten visar också att det har blivit något vanligare att ungdomar bor ensamma utan partner när de flyttat hemifrån. Sedan 1990-talet har kvarboende i föräldrahemmet ökat för ungdomar i alla åldrar. Den förlängda utbildningstiden och den svaga ställningen på arbetsmarknaden har gjort det svårt för många ungdomar att klara ett eget boende ekonomiskt.

När man frågar ungdomar hur de vill bo är det viktigt att skilja på drömboendet, det vill säga det boende man tänker sig ha längre fram i livet och det boende som ungdomarna vill ha just nu, eftersom dessa önskemål ofta skiljer sig åt enligt rapporten. Det har visat sig att ju närmare tiden för att flytta hemifrån ungdomen kommer, desto mer realistiska blir önskningarna om första boendet. I en undersökning som gjordes 1995, med ungdomar på en gymnasieskola i Stockholm, har man frågat hur ungdomarna vill bo. Flertalet ungdomar i studien värderar närhet till centrum, kommunikationer, service, arbete/skola och vänner högt. Närhet till föräldrar, friluftsområden och parker ansågs inte alls lika viktigt (Ungdomsstyrelsen, 1996).

Fritiden är också en viktig del i ungdomars uppväxtvillkor i det moderna samhället och fungerar som en arena där frigörelseprocessen från föräldrar kan skapas. Dock har inte fritiden samma betydelse för alla grupper av ungdomar. I rapporten beskrivs ett tydligt samband mellan ungdomars sociala bakgrund och val av fritidsaktiviteter, men också faktorer som boendeort, kön och ålder har betydelse i val av fritidsstil. Fritidsvanor hos ungdomar i dag präglas i allt större utsträckning av en sämre ekonomi och antalet fritidsgårdar som har stängt igen på senare år har ökat. Den kommunala fritidsgårdsverksamhetens bistra ekonomi har framför allt drabbat de ungdomar som inte är med i någon förening. Föreningslivet har fortfarande en viktig roll i ungdomarnas liv men medlemsantalet i politiska ungdomsföreningar har dock minskat (Ungdomsstyrelsen, 1996).

Olin (2003) studerar i sin avhandling den process som äger rum när ungdomar med funktionshinder flyttar hemifrån till en personalbemannad boendeverksamhet. Studien syftar också till att se interaktionen och samspelet mellan de olika aktörerna föräldrar, ungdomar och personal och hur de formar det vardagliga livet i boendeverksamheten. Olin tittar också på vilka möjligheter som ungdomarna har att uppnå självbestämmande i vardagslivet trots behov av omfattande hjälpinsatser. I sin avhandling har Olin kommit fram till att det främst är föräldrarna som är initiativtagare till att ungdomarna flyttar hemifrån, men att det trots detta uppstår ambivalenta känslor när flyttningen närmar sig.

Boendet i studien har en gemensamhetsdel, därför diskuterades ofta gränsen mellan det privata och det offentliga, där dörren till ungdomarnas lägenhet blev den viktigaste gränsen. Olin (a.a.) kunde dock se att det i många fall inte var tillräckligt för vissa ungdomar som ville ha en tydligare gräns för att bevaka sin privata sfär. Allrummet eller gemensamhetsdelen betecknades som halvprivat, men det var ändå personalen som hade mest makt där. Personalen styr vilken interaktion som skall ske i de gemensamma delarna och vad som skall ske i de privata delarna av boendet. Ungdomarna i boendet tyckte att de i hög grad kunde påverka vilka som

fick tillträde till den egna lägenheten men att det var svårare att påverka vilken hjälp de skulle få och att få umgås på det sättet som de själva ville. Vardagslivet i boendet präglades av upp-splittring, social kontroll och professionell makt, samtidigt som det styrdes av intentionen att öka ungdomarnas självbestämmande och personliga integritet. Den här avhandlingen har varit viktig för vår studie, eftersom den gäller den nya generationen ungdomar med funktionshinder som vanligtvis har växt upp i sina familjehem och varit integrerade i den vanliga skolan och i samhällslivet.

Ringsby-Jansson (2002) beskriver i sin avhandling bostaden, de offentliga arenorna och de ”svaga bandens” betydelse för personer med funktionshinder. Studien visar på viktiga aspekter som är bra att ha kunskap om när man planerar ett boende för personer med utvecklingsstörning. Hon beskriver hur målgruppen använder sig av boendet och de offentliga arenorna och vilken betydelse de har. I resultatdelen beskrivs tre kategorier av sociala stilar. De *informellt orienterade kontaktsökarna*, de som själva tar sig ut och vistas mycket i grannskapet, i den lokala offentliga miljön och som skapar många kontakter. Den andra kategorin är de *föreningsorienterade* som tillbringar större delen av sin fritid i organiserad föreningsverksamhet. Den tredje kategorin är de *personal-och anhörig-orienterade*, som vistas största delen av sin fritid i lägenheten eller i träfflokalen och där kontaktnätet i stort sätt består av anhöriga och personal. De tre grupperna skiljer sig åt utifrån handlingsmönster, tid- och rumsorientering och hur deras sociala relationer och kontakter ser ut. Den informellt orienterade gruppen är de som använder sig mest av offentliga och halvoffentliga miljöer och är också den grupp som har det största nätverket, som dock främst består av svaga band t.ex. gubben i korvkiosken, taxichauffören eller kvinnan i caféet. De offentliga miljöerna utgör gruppens viktigaste frizon utan social kontroll och insyn från anhöriga och personal. Den föreningsorienterade gruppen tillbringar nästan lika mycket tid i offentliga och halvoffentliga miljöer som den tidigare gruppen, men i en mer organiserad form och på mer avgränsade platser på speciella tider. Relationerna och kontakterna består främst av dem som har samma intressen och liknade erfarenheter. De personal- och anhörigorienterade har färre arenor att röra sig på. De rör sig främst i den egna lägenheten eller i träfflokalen, tittar på tv, lyssna på musik eller deltar i aktiviteter tillsammans med personal och medboende. Gruppen har färre relationer och kontakter av formen ”svaga band” än de två andra grupperna. Ett gemensamt mönster är att alla grupperna mer eller mindre är områdesbundna till den lokala närmiljön och att kontakterna, både svaga och starka band, nästan alltid sker utanför lägenheten (a.a.). Det är viktigt att i vår studie belysa att ungdomarnas sociala livsstil kommer att prägla deras önskningar om boende och fritid. Det är också tydligt att boende och fritid får olika innebörder i människors liv och att relationer och rörelsemönster på offentliga arenor kan se olika ut. Det är dock att beakta att den refererade studien riktar sig till en delvis annan målgrupp, då många av informanterna i Ringsby-Janssons studie (2002) är äldre och har tidigare erfarenhet av institutionsboende. Det innebär att många av personerna i studien växt upp under helt andra förhållanden än de ungdomar som vi intervjuar i vår studie.

Vår studie syftar även till att lyfta fram tankar och önskningar från föräldrar till barn i gymnasieskolan, kring framtida boende och fritid. Vi ser därför att kunskap om föräldrar till barn med funktionshinder eller andra svårigheter och deras situation blir viktig för att förstå och tolka hur föräldrarna tänker. Gustavsson (1989) beskriver i sin studie hur det är att ha ett barn som är annorlunda och hur samhällets rådande ideal påverkar föräldrarnas redan problemfyllda situation. Gustavsson (a.a.) menar att våra ideal och föreställningar om att vara en bra förälder till stor del bygger på erfarenheter av hur det är att ha ett barn utan avvikelser.

För att förstå hur föräldrar dras in i konflikten och varför den blir så svårbemästrad måste man emellertid beakta att de misslyckats med att leva upp till ännu ett av de krav som samhället ställer på oss, att man ska ha ett normalt barn för att bli betraktad som en normal mor eller far (Gustavsson, 1989, sid 146).

Föräldrar till barn med funktionshinder eller barn i behov av särskilt stöd av annat slag, ställs inför flera svårigheter i livet och varje livsprojekt eller förändring kräver nya strategier för att hantera livssituationen. Gustavsson (a.a.) beskriver en modell som illustrerar de faser som dessa föräldrar ofta går igenom. Modellen beskrivs som en trappa utan slut, där varje nytt steg i livet möts av en personlig lösning för familjen och att hitta strategier för att kunna förena ansvaret för det funktionshindrade barnet och familjens övriga livsprojekt. Man kan tänka sig att den förändring som föräldrarna i vår studie står inför, när deras barn ska flytta hemifrån och frigöra sig, är ett livsprojekt som kräver en ny personlig lösning där familjen får hitta strategier för att hantera förändringen. Gustavsson (1989) diskuterar med referens till Goffman (1972) hur stigmatiseringsteorin kan användas för att förstå föräldrarnas svåra situation. Han menar att samhällets normer avgör hur en så kallad normal människa bör vara och de som inte passar in i samhällets identitetsnorm ses som avvikande. Den nära relation och gemenskap som ofta skapas mellan ett barn med funktionshinder och dennes föräldrar, förklaras med att de delar en verklighet som är mer okänd för andra. Goffman menar att denna nära relation kan leda till att även föräldrarna upplever stigmatiseringen i samhället, kontaktstigmatisering. Detta kan också gälla andra personer i barnets nära omgivning, som syskon och nära vänner.

Andra för vår uppsats relevanta studier är kunskap kring kulturgeografisk forskning där plats, rum och offentliga arenor ingår som centrala begrepp. Avhandlingar som "Att ta plats eller att få plats" (Kjellman, 2003) "Att ta staden i besittning" (Lieberg, 1992), "Rotad, rotlös, rastlös" (Johansson, 2003) är viktiga att ta del av.

Metod

Informanter

Vårt urval av de 22 barn och ungdomar som bor i Essunga kommun och går i särskola är de tolv ungdomar som går i gymnasiesärskolan och deras föräldrar. Vi anser att det är den gruppen ungdomar som ligger närmast i tid till att flytta hemifrån och där tanken om att flytta hemifrån kanske har infunnit sig. Bortfallet i ungdomsintervjuerna består av fyra informanter, där själva intervjusituationen inte var möjlig för två stycken och för de andra två fick vi inget samtycke till att intervjua. Totalt har därför 8 ungdomar intervjuats, varav 6 är pojkar och 2 är flickor. Frågeformulären har dock skickats ut till samtliga föräldrar till de 12 ungdomarna som går i gymnasiesärskolan boende i Essunga kommun.

Praktiska förberedelser

I studiens inledningsfas genomfördes en träff med föräldrar, ungdomar och särskolepersonal där deltagarna fick ta del av studiens syfte och genomförandeprocess. På träffen informerades deltagarna om att skriftligt samtycke kommer att hämtas in från dem som vill delta i studien och att anonymitet i form av avidentifiering garanteras, dock poängterades att kommunens namn kommer att redogöras i studien eftersom det är ett uppdrag från dem. Samtycket inhämtades genom att LSS ansvarig i kommunen skickade ut en blankett där föräldrarna skrev under för att delta i studien. Samtycket från ungdomarna inhämtades under inledningen av observationerna och innan intervju tillfället.

Vi har också valt att delge deltagarna information om boendetrender och olika boendeformer i Trollhättans stad i form av en föreläsning av Liselott Björserud, som är enhetschef för särskilda omsorgerna i Trollhättans stad. På detta sätt riskerade vi att påverka informanternas svar i frågeformulär och intervjuer, men genom att föräldrarna och ungdomarna får information och kunskap om hur det kan se ut i andra kommuner i form av boende och fritid hoppas vi att det blir ett startskott till tankar och reflektion över ungdomarnas framtid. Informationsträffen hade både ett emansipatoriskt syfte och ett syfte att upplysa om studien. Ungdomarna som intervjuats i studien går i gymnasiesärskola på två mindre orter, 5 ungdomar på den ena och 3 på den andra skolan. Vår önskan var att göra studiebesök på båda gymnasiesärskolorna där vi skulle intervjua ungdomarna. Det var dock bara möjlighet att göra studiebesök på en ut av skolorna. Studiebesöken gjordes under en veckas tid och varierade mellan halvdagar och hel dagar. Under studiebesöken gjordes intervjuer som var inplanerade i ungdomarnas scheman. Genom att aktivt delta i informanternas vardag och vara med på lektionstid och under vissa raster hoppades vi kunna skapa en tillitsfull relation och bättre förutsättningar för den kvalitativa intervjun med ungdomarna. Enligt Holme & Solvang (1997) måste informanterna känna tillit till intervjuaren och veta i vilket syfte intervjun bedrivs. För att skapa trygghet och tillit i intervju situationen krävs tillåtelse och genom vår informationsträff fick föräldrar, ungdomar och särskolepersonal en bild av oss som personer men också information om vad studien syftar till. Att bli accepterad i gruppen innebär också en större frihet att ställa frågor och ingå i den naturliga gemenskapen (Holme & Solvang, 1997).

Val av metod

I studien användes kvalitativa metoder i form av intervjuer och frågeformulär. Då syftet med studien är att fånga in tankar och önskningsar anser vi att en kvalitativ ansats ger oss en mer beskrivande och förståelseinriktad insamling av empirin. Vi valde att göra kvalitativa intervjuer med ungdomarna och studiebesök som en praktisk förberedelse på en av skolorna. Eftersom tiden var för knapp till att genomföra kvalitativa intervjuer med både ungdomar och föräldrar valde vi intervjuer med ungdomarna då studien främst har ett ungdomsperspektiv. För att samla in föräldrarnas tankar och önskningsar användes frågeformulär. Information och fakta om kommunen samlades in genom kommunens hemsida.

Kvalitativa intervjuer

Det empiriska materialet består, förutom frågeformulär till föräldrar, även av kvalitativa intervjuer med ungdomarna. Totalt genomfördes 8 intervjuer med ungdomarna och 5 av dessa intervjuer gjordes i skolan under skoltid. De övriga tre intervjuerna bokades i form av telefonsamtal in efter skoltid antingen i hemmet eller på av informanten vald plats. Vi kunde erbjuda kommunhuset, en skollokal eller biblioteket. De flesta av ungdomarna valde att bli intervjuade på biblioteket. Det var viktigt att våra intervjuer med ungdomarna så långt som möjligt skulle likna ett vanligt samtal i ett vardagssammanhang. Förhoppningarna var att få göra samtliga intervjuer i skolmiljö där ungdomarna känner sig trygga. Men som nämndes inledningsvis gick det bara att få komma till en utav gymnasiesärskolorna.

Intervjuerna som gjordes i skolan var inplanerade i ungdomarnas schema. Studiebesöken gav oss en möjlighet att lära känna en del av ungdomarna och kunde ge oss en del kunskap om vilka intressen som ungdomarna hade och det var lättare att inleda intervjuerna med något som de gillade att prata om. Enligt Holme & Solvang (1997) ska forskaren sträva efter att låta undersökningsspersonerna styra och påverka samtalets utveckling. Kvale (1997) ser vikten av mötet och samspelet mellan forskare och informanterna som en förutsättning för informations kvalité. Forskarens förhållningssätt och förmåga att ställa frågor påverkar mötet mellan forskare och informant. Under intervjuerna hade vi stöd av en intervjuguide (se bilaga) med öppna frågor utifrån temana boende, fritid och stödinsatser. Frågorna är ställda för att främja fritt berättande istället för korta ja och nej svar. Intervjuerna spelades in på en MP3-spelare för att sedan skrivas ut i sin helhet och brännas på cd. Vi har sett studiebesöken som en viktig förberedelse för att skapa goda möten under samtalen med informanterna.

Andra viktiga aspekter att tänka på enligt Holme & Solvang (a.a.)  r kulissen eller miljön där man intervjuar. Förhållanden som tid rum och plats inverkar på det klimat som uppstår under intervjun. Det var ganska tydligt att de intervjuer som gjordes i skolmiljö med ett antal studiebesök som grund var mer avslappnade och resulterade i ett mer tillitsfullt samtal. Övriga 3 intervjuer gjordes i en offentlig miljö där informant och intervjuare m ttes f r första gången och där vi som intervjuare saknade uppfattning om vem informanten var.

Det finns särskilda aspekter att ta hänsyn till när man intervjuar personer med intellektuella funktionshinder. Ringsby-Jansson (2002) redogör i sin avhandling ”vardagslivets arenor” för punkter man särskilt bör beakta och som är relevanta att ta hänsyn till i vår studie.

- Frågor som  r allt för abstrakta riskerar att få korta och fåordiga svar

- Det har visat sig i flera studier att informanter som inte har förstått innehållet i en fråga tenderar att svara jakande. Detta ses även som ett problem i intervjun med andra grupper.
- Personer med utvecklingsstörning tenderar i högre grad än andra att ge intervjuaren de svar som de tror är det korrekta svaret genom att tolka intervjuarens signaler om vad som är tillfredsställande svar och inte (a.a.).

Frågeformulär

Vi har valt att göra ett frågeformulär (se bilaga) där föräldrarna får ge svar på sina tankar och önsknings om sina barns framtida boende och fritidsverksamheter. Utav tolv utskickade frågeformulär svarade elva föräldrar. Eftersom vår studie utgår ifrån önsknings och tankar inför framtiden hade vi önskat att det varit möjligt att göra intervjuer även med föräldrarna, men tiden var för knapp. Vi är medvetna om att det är svårt att fånga upp önsknings och drömmar utifrån ett frågeformulär och med endast föräldrarnas skrivna ord som uttrycksmedel. Vi har dock försökt att hålla frågorna så öppna som möjligt för att skapa berättarlust hos föräldrarna. För att göra frågeformuläret så tydligt och lättförståeligt som möjligt har vi tagit inspiration från Ejlertsson (1996). Författaren belyser vikten av att tänka igenom och ställa frågorna på ett sådant sätt att man kan få en hög validitet och reliabilitet som möjligt. Med validitet i ett frågeformulär menas frågans förmåga att mäta det den avser att mäta och med reliabilitet menas huruvida upprepade mätningar ger samma resultat, d.v.s. vid hög reliabilitet ska det slumpmässiga felet vara litet.

Trovärdighet och tillförlitlighet

Inom den kvantitativa forskningstraditionen har begreppen validitet och reliabilitet förhållandevis bestämda innebörder. När det gäller kvalitativ forskning är det vanligt att man använder andra begrepp. Svensson (1996) menar att validitet är överordnat i förhållande till reliabilitet, om validiteten är god är också reliabiliteten det. Men är reliabiliteten god är det inte en garanti för att validiteten också är det. Vissa forskare anser att validitetsbegreppet kan användas i kvalitativa studier medan andra anser att begrepp som t.ex. autenticitet, trovärdighet, förståelse är mer relevanta i kvalitativa studier. Vi har valt att använda oss av begreppet trovärdighet då vi anser att detta begrepp på ett bättre sätt motsvarar validitet i vår studie. I stället för begreppet reliabilitet använder vi begreppet tillförlitlighet.

Vi har förstått att det har varit svårt för föräldrarna som har deltagit i studien att uttrycka önsknings och drömmar i form av skrift i frågeformulären. Detta påverkar naturligtvis studiens trovärdighet men vi hoppas ändå att föräldrarna har fått uttrycka mer än bara realistiska förväntningar om deras barns framtid vad avser boende, fritid och stödinsatser. Våra farhågor om att ungdomarna inte hade abstraktionsförmåga att uttrycka önsknings och drömmar visade sig dock vara obekräftade. Många av de ungdomar vi intervjuade hade en god förmåga att önska och tänka i ett framtidsperspektiv vilket stärker studiens trovärdighet. Vi kan här se att vi har fått svar på de frågor som vi avsett att ta reda på för vår studie och att ungdomarna har svarat utifrån sina önsknings och tankar. Några av ungdomarna svarade dock väldigt fåordigt och det var svårt att i vissa intervjuer få fram ett mer fritt berättande. Ungdomarna i studien har naturligtvis påverkats av oss som intervjuare och studiens trovärdighet måste ses i relation till den kontext som intervjuare och informant befinner sig i och det samspel som uppstår i

den stunden (Svensson, 1996). Kvale (1997) skriver om den teoretiska validiteten som en viktig del av studiens trovärdighet där man kan se att resultatet stämmer väl överens med det man redovisat i studiens teoretiska referensram. I vår studie hittade vi tidigt kopplingar mellan empiri och teori och vi anser därför att studien har en hög teoretisk trovärdighet.

Holme & Solvang (1997) påtalar att kvalitativa metoders syfte inte är att söka generaliserbara svar utan istället söka djupare förståelse och kunskap om det ämne man inriktar sig på. Forskningsobjektet för vår studie är önskningar och tankar om framtid, detta tror vi är svårt att generalisera och att få en hög tillförlitlighet, då önskningar och tankar är en process i ständig förändring hos människan. I en intervjusituation är människan en skapande aktör i en process och inte statisk och därmed är det omöjligt att svaren ska bli samma varje gång. Studien syftar inte till att ge någon generaliserbar kunskap om hur ungdomar i gymnasiesärskola vill bo och göra på sin fritid utan vi vill söka kunskap om en specifik grupp ungdomar som bor i en mindre kommun. Som vi nämnde ovan har vi dock sett att vårt resultat stämmer väl överens med tidigare kunskap om vad ungdomar tycker är viktigt i framtid vad gäller boende och fritid varför vi anser att vissa delar av studien ändå är generaliserbara. Skulle man göra samma undersökning på en liknade grupp ungdomar som befinner sig i samma ålder och i samma sociala situation skulle man troligen finna gemensamma nämnare vilket ger en hög tillförlitlighet.

Bearbetning och analys

För att vårt material ska bli tillgängligt för analys har vi valt att använda oss av en datamatrix i bearbetningsprocessen av ungdomsintervjuerna. I första ledet har vi valt att dela in intervjuerna i teman boende och fritid då det var de områdena som var väsentliga för vår studie. Materialet från utskrivna intervjuer kopierades upp och svaren klipptes ut för att sedan sorteras utifrån de olika teman vi har använt oss av. Svaren klistrades upp på ett stort pappersarkiv där intervjuerna utgjorde den horisontella kolumnen och teman den vertikala kolumnen. På så sätt har vi fått en datamatrix som ger oss en överblick av svaren från ungdomarna och där vi har kunnat utläsa likheter och skillnader. Repstad (1999) menar att en datamatrix passar sig för att leta efter mönster och samband i datamaterialet. Kodning av materialet har gjorts genom understrykningar i olika färger och på så sätt har vi fått fram fler teman. I vår bearbetning av intervjuerna kunde vi utläsa tre olika grupper av ungdomar som visar på olikheter i det vardagliga livet vad avser rörelsemönster, användning av offentliga platser, socialt kontaktnät och önskningar om framtid när det gäller boende och fritid. Vi har valt att benämna dessa grupper som ”de rörliga”, ”de områdesorienterade” och ”de hemmabundna”. Intervjuerna kopierades en gång till och de svar som hörde till de olika ungdomsgrupperna samlades i tre olika kuvert. Repstad (a.a.) menar att risken med att klippa i materialet är att helheten av empirin kan gå förlorad, men då vi redan gjort en sammanställning över hela materialet i form av en datamatrix har vi möjlighet att se både helheten och de specifika delarna.

Frågeformulären har sammanställts på datorn så att vi kunde se alla svaren samtidigt under samma fråga. Vi har därefter bearbetat intervjuerna genom att använda understrykningspennor för att markera gemensamma nämnare, mönster och olikheter i frågeformulären. I vår analys har vi valt att använda oss av självständighet, trygghet, isolering och gemenskap som begrepp för att belysa och lyfta fram de tankar och önskningar som föräldrarna ger uttryck för i frågeformulären.

I resultat och analys av ungdomsempirin vill vi förstå och tolka varför ungdomarna har gjort olika val i önskningar och tankar om framtida boende och fritidsliv. För att få en förståelse för

dessa önsknings och tankar har vi valt att använda begrepp som beskriver ungdomarnas livsstil, geografiska rörelsemönster och känsla för plats. I resultat och analys av föräldraempirin såg vi mönster som tolkades till att föräldrarnas svar handlade om tankar kring självbestämmande och trygghet men också om gemenskap och rädsla för isolering. I vårt val av begrepp och teorier såg vi vikten av att använda en ansats som ger oss möjlighet till att belysa våra frågeställningar ur olika perspektiv. Ungdomarnas önsknings om framtid måste förstås utifrån den livssituation de befinner sig i men också utifrån faktorer i miljön som antingen begränsar eller möjliggör deras förutsättningar för hur de önskar.

Forskningsetiska frågor som måste beaktas i studien

Studien är ett uppdrag där vi måste redovisa kommunens namn, detta medför att det ställer höga krav på att avidentifieringen av informanterna. Vi har informerat informanterna om avidentifieringen men att vi måste skriva med kommunens namn i studien och att uppsatsen är en offentlig handling. På informationsträffen informerade vi om studien och att det är frivilligt att delta. För de föräldrar som vill vara med i studien, har ett medgivande skickats ut där man som förälder fick godkänna att deras barn intervjuades och att de ville få hemskickat ett frågeformulär. Vi har reflekterat över hur den informationen om särskild omsorg och förändring i boendetrender i Trollhättans kommun påverkade föräldrarnas tankar och svar i frågeformuläret. Vi anser dock att det var ett gott syfte med informationen då kunskapen om hur det kan se ut i andra kommuner ger föräldrarna ett vidare perspektiv och bredare referensramar och möjligen bättre förutsättningar att svara på frågor i frågeformuläret. Vi har också varit medvetna om att vår studie kan skapa förväntningar hos informanterna som kommunen inte kan tillfredsställa till fullo. Vi har beaktat svårigheten med att personer med ett intellektuellt funktionshinder kanske inte förstår innebörden av att vara med i en studie även om vi har informerat och hämtat in samtycke. Kvale (1997) menar att det kan vara svårt för forskaren att inhämta samtycke då man i förväg inte vet vad informanterna ger samtycke till eftersom det är ihopkopplat med resultatet och dess konsekvenser. Vi har kontinuerligt informerat ungdomarna om studiens syfte och deras valfrihet till att delta i studien, samt vad ett deltagande konkret kommer att innebära.

Teoretisk referensram

Centrala och analytiska begrepp

Vi kommer att utgå ifrån en beskrivande och förståelseinriktad ansats där insamling av empiri har legat till grund för val av teorier. Några centrala begrepp som har visat sig ha relevans för vår studie är vuxenblivande, hem och känsla för plats. De begrepp som vi främst använder oss av härstammar från kulturgeografiska teorier. Valet av teorier kan motiveras med att vi tycker att det är intressant och viktigt att ge ungdomars omgivande miljö och platser en betydelsefull del i önskan om boende och fritidsaktiviteter. Vi ser också valet av teoretiska begrepp som relevanta då ungdomars rörelsemönster och sociala vardagsliv starkt påverkat deras önskningar om framtid.

Vuxenblivandet

Ett viktigt steg in i vuxenvärlden är frigörelsen från föräldrarna. Det kan vara en lång och komplicerad väg där föräldrar pendlar mellan att beskydda ungdomen och gynna självständighet för att öka ungdomarnas handlingsförmåga. För ungdomar med funktionshinder kan frigörelseprocessen bli än mer komplicerad då förutsättningarna för att leva ett självständigt liv ter sig annorlunda när ungdomen har ett funktionshinder. Det kan vara svårt för föräldrar till funktionshindrade barn att förmås vara de personer som ska sätta igång en frigörelseprocess för barnens bästa. Det kan också vara svårt att uppleva sin vuxna son/dotter som en självständig person (Holm & Holst, 1997). Föräldrarnas beskydd kan innebära ett hot för ungdomarnas frihet om inte föräldrarna lyckas hitta en balansgång mellan skydd, hjälp och stöd till frigörelseprocessen och självbestämmande.

En förutsättning för frigörelse och ökad självständighetsuppfattning är att det inte bara är föräldrarna som tillhandahåller de hjälp och stödinsatser som ungdomarna är i behov av. En annan viktig del i frigörelseprocessen är att ungdomen har ett umgänge med jämnåriga och till grupper utanför familjen. Dessa relationer ska karakteriseras av trygghet och kamratskap så att ungdomen ska kunna pröva och undersöka nya tillvägagångssätt i ett socialt sammanhang (Olin, 2003). Att flytta hemifrån har ett högt symboliskt värde för ungdomar och är en viktig del i vuxenblivandeprocessen. Andra studier visar dock att föräldrar till ungdomar med funktionshinder har ett stort engagemang i den unges vardagsliv även efter att den unge flyttat hemifrån (a.a.). Vuxenblivande som begrepp måste förstås i sin helhet dvs vuxenblivande i förhållande till familj och släkt, i förhållande till den miljö ungdomarna lever i (i det här fallet landsbyggs miljö). Vuxenblivande för den här gruppen ungdomar måste också förstås i förhållande till kompisar och i relation till ungdomar som inte har något funktionshinder.

Känsla för plats

Begreppet känsla för plats är ett kulturgeografiskt begrepp och används framförallt av socialgeografer. Vi tycker att begreppet är intressant för vår studie eftersom det ger en förståelse för hur samhället genom restriktioner, attityder och strukturer möjliggör eller begränsar människors rörelsemönster i deras omgivning och hur detta i sin tur påverkar deras upplevelser av

platser. Kjellmans (2003) avhandling "Att ta plats eller få plats" ger oss viktig kunskap om hur marginaliserade gruppers rumsliga förutsättningar ser ut. Det är också viktigt att titta på de relationer som skapas på olika platser och vad det innebär för människor. Kunskapen om begreppet känsla för plats ger oss möjlighet till en djupare förståelse för varför rörelsemönstret och användningen av offentliga platser ser olika ut för olika människor. En plats skapas där människor är och har en kulturell förankring som innebär att platsen till skillnad från rummet kan uppstå eller försvinna till sin karaktär. En plats måste sättas i relation till människors upplevelser och känslor. Kjellman använder sig av begreppet plats på följande sätt:

Platser är unika på samma sätt som människor är unika eftersom platsen konstrueras av enskilda människor. Vad som finns på platsen påverkar upplevelsen. Det är inte bara interaktion mellan människor på en plats som påverkar våra upplevelser av platsen. På ensam skogspromenad sker interaktion mellan människa och natur, mellan människa, fauna och flora (Kjellman, 2003, sid 51).

Det innebär att människor uppfattar samma plats på olika sätt beroende på vilken upplevelse och känsla man har av platsen. Människor har också olika möjligheter att använda och påverka en plats dvs. innebörden av en plats skapas av människorna själva.

Hem

Hemmet är inte bara en fysisk konkret plats utan står för så mycket mer. Hemmet är utgångspunkten för livet för människan. Hur vi definierar hemma beror på vilket förhållande vi har till hemmet och hur förankringen i närmiljön ser ut. Vissa ser den fysiska bostaden som hemma medan vissa ser kvarteret, orten eller staden som man bor i just nu som hemma och en del känner sig mer hemma på en plats där de inte bor och lever. Ordet hem betyder olika för olika personer. Var familjen bor och hur länge man har bott på en plats är betydelsefullt för hemkänslan men också var vänner och släktingar bor (Johansson, 2003)

Kjellman (2003) menar att hemmets betydelse för människor i bland glorifieras genom att det ofta framställs som en plats för ro och trygghet men det är inte självklart för alla. Hemmet har också en annan sida där våld, olyckor och isolering kan visa en annan betydelse av hemmet för människor. Ringsby-Jansson (2002) hänvisar i sin avhandling till en studie om människors olika förhållningssätt till bostaden och har delat in dem i fyra olika kategorier

- *Bostaden som station*, avser en plats där människan hämtar ny energi känner tillhörighet och fungerar som en påfyllningsplats för ett aktivt liv utanför närområdet.
- *Bostaden som vardagslivets bas* innebär att hemmet utgör en plats för familjärt umgänge och vardagsliv.
- *Bostaden som projekt* där hemmet blir en arena för skapande och personlig utveckling där planering och aktivitet är viktiga delar.
- *Bostaden som livets arkiv* där hemmet fungerar som ett stöd för minnet och tryggheten finns i igenkännandet.

Ungdomsstudien

Här delger vi läsaren en sammanfattning av resultatet av ungdomsintervjuerna och därefter följer vår analys och tolkning av materialet. Samtliga ungdomar vi intervjuat bor på landsbygd, utom en som bor i centralorten i Essunga kommun. De bor hemma med en eller båda föräldrar och alla har syskon. Av de åtta ungdomar som vi intervjuat i studien har alla utom en svarat att man vill flytta hemifrån inom en snar framtid. Den boendeform som ungdomarna önskat är antingen lägenhet eller ett eget hus. Ingen av ungdomarna önskar boende med särskild service, men många uttrycker ändå att de behöver ett visst stöd med tex ekonomin. Många ser familjen, syskon och närstående, som en naturlig del i stödet, även efter flytten. Vi har sett att framförallt syskon har spelat en betydande roll både som stöd i vardagen och som viktiga kamrater.

- *Tror du att du kommer att behöva någon hjälp när du flyttar hemifrån Anton?*
- *Nae jag har ju brorsan där så jag kommer nog inte behöva någon hjälp... brorsor är bra att ha.*

Ett flertal av ungdomarna uttrycker att det är svårt att veta vilket stöd man behöver innan man har flyttat men de tror inte att de kommer att behöva så mycket hjälp utan kommer att klara det mesta själva.

- *Tror du att du skulle behöva någon hjälp med någonting när du flyttar hemifrån då Pontus?*
- *Ja att flytta sakerna*
- *Inget annat så som när du har flyttat då fixar du allting så där?*
- *Ja det tror jag*

För några utav ungdomarna var det svårt att föreställa sig hur det skulle vara att flytta hemifrån.

- *Hur tror du att det kommer bli när du flyttar hemifrån Markus?*
- *Det har jag ingen aning om, jag har ju inte flyttat än.*

Vi upplever att ungdomarna fokuserar mer på själva frigörelseprocessen från föräldrarna och känslan av att få flytta hemifrån framför tankar om hur boendet ska se ut och utformas. Vi ser dock att det i många fall handlar om frihet *från* något framför frihet *till* något för ungdomarna.

- *Vad är det bästa med att flytta hemifrån Anton?*
- *Det ska bli skönt att slippa allt tjat ifrån föräldrarna, att man ska städa och sådär*
- *Vad är det bästa med att flytta hemifrån Kristian?*
- *Slippa lillasysters tjat... vill man gå ut så gör man det, man bestämmer själv liksom*

Att flytta hemifrån är ett viktigt steg i frigörelsen från föräldrarna och i vuxenblivandet. Den egna bostaden blir därför en viktig symbol i steget in i vuxen världen (Ungdomsstyrelsen, 1996). De flesta av ungdomarna önskar bo kvar i Essunga kommun när de flyttar hemifrån medan tre av ungdomarna har uttryckt att de vill flytta till en storstad. Av de ungdomarna som vill bo kvar i Essunga kommun vill två bo mer på landsbygd och tre mer centralt i tätort. De ungdomarna som önskar bo i storstad vill helst bo i lägenhet. Vi ser också att en del av ungdomarna skiljer på önskan om ungdomsboende och ett framtida familjeboende där kraven på det första boendet inte är så stora. Vi ser också att hemmet har olika betydelse beroende på

vilken livsstil som ungdomarna har. Förväntningarna på att flytta hemifrån har i alla fall utom ett varit positiva och det bästa ses som att slippa allt tjat från föräldrar och syskon, få bestämma själv och att kunna gå ut när man vill. En ungdom uttrycker en viss rädsla och oro inför att flytta hemifrån. På frågan om vad som var viktigt att det fanns i den närmiljö där ungdomarna önskar att bo svarade de flesta att det var viktigt med närhet till affärer, fritidsaktiviteter som badhus och bowling, kommunikationer och caféer men framför allt närhet till kompisar och andra ungdomar i samma ålder. Vissa ungdomar önskade också närhet till natur och skog med möjlighet till att kunna ha egna djur. Alla som vi intervjuat har en önskan om att kunna bo ihop med någon, antingen en partner eller en kompis.

- *Vill du bo ihop med någon när du flyttat hemifrån Axel?*
- *Tillsammans med någon, det är självklart*
- *Vill du bo ihop med en tjej eller en kompis då?*
- *En tjej helst... det tycker i alla fall jag är roligare... bo själv är ju inget roligt*

Studien visar på att många utav ungdomarna har ett ganska rikt fritidsliv där kompisar utgör högsta prioritet. Fritiden består både av organiserat föreningsliv, aktiviteter i hemmet som t.ex. datorer, mecka med bilar och mopeder, träffa kompisar samt dra runt i centrum, gå på restaurang och åka bil. Ungdomarna vi har intervjuat gör mer eller mindre av de olika aktiviteterna och har ett rörelsemönster som ser olika ut och där de sociala kontakterna också skiljer sig åt. Vi ser dock att många utav ungdomarna saknar vissa aktiviteter i kommunen t.ex. bowlinghall, fler caféer, en verkstad att mecka med bilar i, en cykelväg från Främmestad in till Nossebro osv.

- *Det finns inget som Essunga kommun skulle göra för att du ska trivas Axel?*
- *Anlägg bättre cykelbanor in till Nossebro, även jag vill cykla ibland*

Ungdomarna uttrycker också en önskan om att kunna ha någon stans att samlas på för att träffa kompisar och hitta på saker. En samlingsplats där ungdomarna kunde träffas utan att behöva delta i en speciell aktivitet. Annelie uttrycker sin önskan på följande sätt.

- *Vad tycker du saknas här i Essunga för er ungdomar?*
- *Jag skulle vilja ha en tjejgrupp som träffas, kanske kan man få nya kompisar utanför kommunen... från Trollhättan och så, eller så kan man ju resa ihop eller bara lära känna varandra.*

Vissa ser att kollektivtrafiken begränsar deras möjlighet till aktiviteter utanför kommunen och är beroende av föräldrar, syskon och kompisar som har bil.

- *Går det många bussar härifrån till t.ex. Trollhättan eller Vänersborg?*
- *Nä ingenting nästan, ska vi till Trollhättan då tar vi bilen.*
- *Då gäller det att någon har bil och körkort?*
- *Mamma har.*
- *Skulle det underlätta om det gick mer?*
- *Ja, oja.*

De rörliga, de områdesorienterade och de hemmabundna

Vi ämnar nedan redogöra för vad som karakteriserar de olika ungdomsgrupperna som vi funnit och vad som beskriver deras vardagsliv och önskningsar inför framtid. Vi tycker att det är viktigt att förstå och tolka ungdomarnas önskningsar om boende och fritid i relation till den sociala livsstil som ungdomarna i studien ger uttryck för.

De rörliga

Rörelsemönster och socialt kontaktnät

Det som karakteriserar rörelsemönstret hos denna grupp av ungdomar är att de använder sig mer av platser utanför Essunga kommun och utnyttjar kollektivtrafiken oftare än övriga grupper. Denna grupp använder sig också flitigt av offentliga platser i kommunen t.ex. nattklubben i Nossebro och träningslokaler, men de deltar däremot sällan i organiserade aktiviteter och föreningsliv. De rörliga ungdomarna tar plats på ett annat sätt och har idéer och visioner om framtid. De lever inte bara i nuet utan ser att de kan påverka sin framtid. De rörliga ungdomarna är den gruppen som har kommit längst i frigörelseprocessen och har flest sociala kontakter utanför hemmet. De värdesätter ”gänget” och utelivet i området högt men blickar också framåt och har en mer vidgad omvärldsorientering. Johansson (2003) använder sig av ungdomars mobilitetskapital för att beskriva ungdomars geografiska rörlighet. Kapitalet består av kunskap om platser och om rörlighet och det sociala nätverk som mobiliteten, eventuellt, för med sig. Att ha tillgång till, och kännedom om, flera platser blir en resurs. De rörliga ungdomarna kan därför anses ha ett större mobilitetskapital än de två andra ungdomsgrupperna som studien redovisar för. För den här gruppen är kompisarna viktiga och aktiviteter väljs utefter vad kompisarna väljer.

- Vad skulle du göra när du bor i Göteborg då Pontus?

- Mmm, jag skulle gå på fotboll

- Ja det är roligt

- nä jag gillar inte fotboll men Fredrik och Martin gillar fotboll. Jag hejar på ett lag och det är IFK Göteborg.

Det sociala kontaktnätet består främst av ungdomar i deras egen ålder och de har mindre umgänge med sina föräldrar än övriga grupper.

Önskningar om framtid

De rörliga ungdomarna vill flytta hemifrån fortast möjligt och har alla goda positiva förväntningar på flytten. Vi ser också att alla i den här gruppen önskar ett boende i en större stad som t.ex. Göteborg, Stockholm eller Trollhättan. Johansson (2003) menar att den platsen man önskar att bo på säger någonting om vem man är. Ungdomar är inne i en identitetskapande period i livet där lokala erfarenheter samspekar, och ställs mot, erfarenheter från världen utanför. Kontrasten till den lokala förankringen och upplevelser av andra platser utanför kommunen är värdefulla i unga människors identitetsarbete. Alla ungdomar i den här gruppen tänker sig en lägenhet som första boendeform där närhet till affärer, offentligt utbud, aktiviteter och sport prioriteras högt. Ett annat mönster vi kan se hos den här gruppen är att de uttrycker önskningar om olika boendeformer och platser på ett mer flexibelt sätt än de två övriga grupperna. Ungdomarna kan tänka sig att bo på flera olika ställen och har nutidsplaner och framtidsplaner. Några uttrycker också att var man vill bo också handlar om yttre faktorer så som tillgång till arbete osv. Den här gruppen skiljde tydligt på önskningar om det första boendet och ett framtida drömboende med familj.

- *Var vill du bo allra helst om du fick önska Kristian?*
- *I Stockholm i en lägenhet... fast det beror ju på om jag har lastbilskörkort då*
- *Tror du att du skulle vilja bo i Stockholm hela tiden?*
- *Nae, ett tag bara sen skulle jag vilja flytta neråt hitåt eee... då skulle det vara en kåk*
- *Lite ut mot landet eller?*
- *Ja jag bygger mig ett eget tror jag... då skulle jag gärna bo med någon annan.*
- *Pontus, igår berättade du att du kanske inte vill bo i lägenhet i Göteborg hela tiden?*
- *Nä sen vill jag flytta till ett stort hus med mycket mark där man kan bygga gokartbanor och crossbanor och lite sånt... då skulle jag nog bo där själv med min familj, kanske lite utanför Göteborg.*

Här kan man se en tydlig skillnad på önskningar om ungdomsboendet och framtida familjeboendet. Johansson (2003) beskriver ungdomars vilja av att flytta tillbaka till hemorten som ett behov av att vara rotad på en plats. Många ungdomar som flyttar ifrån sin hemort väljer att flytta tillbaka när man ska bilda familj och vill ha närhet till naturen och sin egen familj. Detta har vi endast kunnat se att den här gruppen av ungdomar har gett uttryck för. Vi ser det som man såg i ungdomsrapporten ”*Krokig väg till vuxen*” (1996) att ju närmare tiden för att flytta hemifrån ungdomen kommer, desto mer realistiska blir önskningarna om det första boendet. De rörliga ungdomarnas önskningar om framtid skiljer så till vida att deras referensramar är vidare än hos övriga grupper av ungdomar i studien. Det kan tänkas att det man önskar har att göra med vad man har för val och vad man har för val beror på individens erfarenheter och upplevelser av världen.

De områdesorienterade

Rörelsemönster och socialt kontaktnät

De områdesorienterade liknar i många avseenden den rörliga ungdomsgruppen men den stora skillnaden är att de rör sig främst i kända områden runt hemmet och i centrum och har inte många kontakter utanför kommunen. Det sociala kontaktnätet består också här av ungdomar i den egna åldern men i motsats till den rörliga gruppen träffas den här gruppen mest hemma hos varandra. Kamratgruppen blir en trygg oas och får ungefär samma funktion som hemmet får för de hemmabundna (vilka redovisas för nedan). För den här gruppen ungdomar består mobilitetskapalet främst av rörlighet i kommunen och kunskap om platser i närmiljön.

Önskningar om framtid

Den här gruppen planerar också för att flytta hemifrån men dom är inte riktigt lika långt framme i sina tankar som de rörliga. De områdesorienterade önskar alla bo på olika orter i Essunga kommun men tycker dock att det är viktigt att bo nära affärer, busshållplats, kompisar och naturen. Det viktigaste för den här gruppen verkar vara att de får bo i området runt omkring där de bor nu eller närmare centrum. Johansson (2003) menar att valet mellan att bo kvar på hemorten eller flytta utanför påverkas av hur väl förankrade ungdomarna är i sin närmiljö. Dessa ungdomar är väl orienterade i sin lokala miljö och skulle kanske ha för mycket att förlora om de flyttar utanför kommunen. De områdesorienterade ungdomarna lever mer i nuet och funderar inte så mycket på sin framtid utan tar dagen som den kommer. På fritiden hänger de mest runt och är med kompisar och på frågan vad dom hittar på då blir svaret ofta ”ingenting”.

- *Om du fick välja var du skulle bo var skulle det vara då Calle?*
- *Jaa.....runt Vara eller nåt, eller kanske Vedum eller Nossebro, spelar ingen roll bara runtomkring här.*
- *Vill du bo själv eller tillsamman med någon?*
- *Ja typ som det ser ut nu så blir det la själv eller nåt.*
- *Vad gör du när du är ledig då Calle?*
- *På vardagarna träffas vi hemma hos varandra och äter pizza, tittar på tv. På helgerna åker vi på fester hos folk och så åker vi bil, bara åker runt omkring här.*

De hemmabundna

Rörelsemönster och socialt kontaktnät

Den här gruppen har det mest begränsade rörelsemönstret och tillbringar sin största del av fritiden i hemmet eller i organiserade aktiviteter och föreningsliv. Det sociala kontaktnätet består framförallt av den egna familjen och personer i deras omedelbara omgivning och framförallt personer som är äldre än de själva. Vi har sett att grannar utgör en viktig social kontakt för de här ungdomarna.

- *Du jobbar mycket på fritiden Markus?*
- *Ja, jag jobbar på en bondgård hos en granne bredvid mig, hjälper till med kor och allt möjligt. Jag är där varenda dag, direkt efter skolan åker jag dit*
- *Är det mest de som har gårdarna som du hjälper till på som du umgås med?*
- *Ja, man lär sig nått nytt varje dag*

De flesta ungdomarna i den här gruppen saknar kompisar i sin egen ålder och det är väldigt sällan som de åker ut på aktiviteter själva utan föräldrar. Olin (2003) menar att forskning har visat att ungdomar med funktionshinder har färre vänner i sin egen ålder än andra ungdomar och att de tillbringar förhållandevis stor del av sin tid tillsammans med vuxna.

- *Har du några kompisar i föreningen då Axel?*
- *Nja inte än*
- *Är det några ungdomar med i föreningen?*
- *Nä det är mest äldre, jag är med tack vare att jag har det intresset*
- *Gör du något annat på din fritid?*
- *Håller på med datorn, hjälper mamma och pappa att lägga in lite program... meckar med bilar och mopeder... sen går jag i kyrkan, jag har konfirmerat mig i kyrkan, jag har sökt som assistent där, jag trivs i kyrkan jag hjälper till vid lucia och så*
- *Är du inne i Nossebro någon gång?*
- *Nä jag håller mig helst hemma, jag trivs hemma*

Den hemmabundna gruppen har ett lågt mobilitetskapital då de endast har tillgång och kännedom om få platser och blir i större utsträckning beroende av de platserna. Johansson (2003) menar att resurser och kunskaper kan vara svåra att föra med sig till andra platser och dessa blir på så vis bundna till platsen.

Önskningar om framtid

Vi kan se att förväntningarna på vuxenlivet och på att flytta hemifrån ser olika ut hos de olika ungdomsgrupperna men de hemmabundna uttrycker inte så mycket önskningar om framtiden som de övriga två grupperna gör.

- *Hur tror du det går när du flyttar hemifrån Markus?*
- *Det har jag ingen aning om, jag har ju inte flyttat än*
- *Trivs du där du bor?*

- *Ja, nånstans ska man ju trivas, det är därför som jag har tänkt gå kvar här i skolan för jag trivs så här*

Den här gruppen uttrycker dock en stark önskan om att bo i närheten av sina föräldrar och också i samma boendeform som de nu bor i.

- *Tror du att du kommer flytta hemifrån någon gång Frida?*
- *Äää, jag kanske kan bo bredvid min mamma och pappa. Jag vill bo bredvid dom så där, för jag har haft en sjukdom när jag var liten, därför vill jag bo nära min mamma och pappa*
- *Hur skulle du bo då, i lägenhet eller?*
- *Nä jag skulle bo som granne*
- *Ska det bli spännande att flytta hemifrån?*
- *Nä äsch, det är bäst hemma*

Vi funderar på om hemmet har en annan betydelse för den här gruppen då de vanligtvis tillbringar mycket tid i hemmet, har en stark betoning på familjesamvaron och upplever trygghet och tillhörighet i närområdet. Vi menar att hemmet och dess lokala förankring kan bli mer betydelsefullt för den gruppen ungdomar som inte söker sig till aktiviteter och platser utanför närmiljön och där det sociala kontaktnätet är mer begränsat. Hemmet för den här gruppen ungdomar utgör basen för trygghet. Kan det vara så att föräldrarnas sätt att organisera sin vardag har påverkat ungdomarnas rörelsemönster och sociala kontaktnät och därmed påverkat hemmets betydelse för ungdomarna?

Utanförskap och tillhörighet

Vi upplever att många av ungdomarna känner ett visst utanförskap och det visar sig främst genom att man inte känner tillhörighet på vissa platser eller att man saknar vänner. Kjellman (2003) beskriver i sin avhandling hur vissa platser i marginaliserade gruppers omgivning kan ge känsla för olika upplevelser och hur vissa platser känns mer förbjudna än andra. Hon menar att människor har en viss känsla och upplevelse för en plats. Alla våra sinnen påverkar vår känsla för platsen t.ex. lukt, erfarenheter, syn osv. Faktorer som massmedias framställning av platsen, vilka människor som rör sig på platsen och vilka gränser som omger platsen är avgörande för vår upplevelse och känsla för en viss plats.

Oavsett vilken typ av funktionshinder en person har innebär handikapp i princip alltid att han/hon inte har tillgång till platser på samma sätt som "icke handikappade". En "icke handikappad" person har lättare att få tillgång till rummet och att påverka sina möjligheter där. Handikappade tillhör "de andra" och detta får konsekvenser för hur vardagslivet ser ut. (Kjellman, 2003, sid 61).

Kjellman (2003) diskuterar platsers möjligheter och begränsningar utifrån tre olika rum och benämner dem med utgångspunkt i trafikljusens färger och dess innebörd. *Grönt rum* representerar platser där individen känner sig trygg på t.ex. ungdomens egna hem eller andra platser där ungdomen känner tillhörighet. *Det gula rummet* innefattar platser där man kan vara på under vissa villkor och med vissa personer. *Röda rum* avser platser där känslan av utanförskap är stor och där ungdomarna upplever att de inte får tillträde. I vår studie ser vi att det finns

platser där ungdomarna upplever utanförskap men också platser där de känner sig delaktiga och trygga. Den känsla som människor har för olika platser och den tillhörighet eller det utanförskap som människor upplever i relation till en viss plats är viktig att förstå då den präglar vårt vardagsliv. Vi vill nedan beskriva hur känslor av utanförskap har yttrat sig i våra intervjuer samt beskriva vilka gröna, gula och röda rum som vi upplever att det finns i ungdomarnas omgivning och som begränsar eller möjliggör deras val av fritidsaktiviteter.

Röda, gula och gröna rum

Vi ämnar här använda Kjellmans (2003) termer om röda, gula och gröna rum, för att visa på hur rummen används på olika sätt av de olika ungdomsgrupperna. Vi har sett ett mönster där många av ungdomarna har gemensamma känslor för vissa platser, men också sett skillnader vad avser känsla för plats.

Gröna rum

De gröna rummen för gruppen av ungdomar i studien består framförallt av hemmet och platser i nära anslutning till hemmet, men också till släktingar, grannar och kompisar. De hemmabundna ungdomarnas gröna rum består framförallt av hemmet och platser i närområdet kring hemmet. Vi ser också att för de hemmabundna ungdomarna bestod de gröna rummen ofta av platser i anslutning till natur och djur upplevelser. De gröna rummen för de områdesbundna och rörliga ungdomarna däremot består både av hemmaorienterade platser men också av samlingsplatser utomhus. Kjellman (2003) menar att få lokaler står till ungdomars förfogande, vilket gör att det i större utsträckning möts och utnyttjar platser utomhus. Exempel på detta är ungdomarna vid lastbryggan, torgkiosken och lekplatser. Följderna av att ungdomarna samlas på specifika platser utomhus blir ofta att andra människor undviker den platsen och man riskerar att öka den sociala segregeringen. Dessa samlingsplatser utomhus uppfattades inte som gröna rum hos de hemmabundna utan sågs mer som gula eller röda rum för den gruppen. De rörliga hade till skillnad från de två övriga grupperna även gröna rum utanför Essunga kommun. För t.ex. Anton var fotbollsarenan när IFK Göteborg spelade hemmamatch en plats lika trygg som lekplatsen i bostadsområdet. Många av ungdomarna i den rörliga gruppen kan känna mer tillhörighet i en storstad än i Nossebro. Man kan fundera kring om frihet för vissa ungdomarna i studien är att besöka öppna offentliga platser i storstadsmiljö där det sociala utanförskapet inte upplevs på samma sätt och för vissa ungdomar är frihet att få röra sig i närmiljön bland människor som man känner och där man också blir igenkänd? Vi har också sett att icke geografiskt platsbundna rum, som t.ex. Internet har utgjort ett grönt rum för vissa ungdomar. Där kan ungdomarna delta på samma villkor som alla andra och man kan uppleva gemenskap och delaktighet utan att lämna ut sig själv. Något som var gemensamt för ungdomarna i studien var att de tillbringade mycket av sin fritid till att åka bil till olika platser och aktiviteter eller att bara åka runt i trakten, det kan också ses som ett icke platsbundet grönt rum för ungdomarna.

Gula rum

De gula rummen är platser där ungdomarna vistas på under vissa villkor med särskilda restriktioner och under vissa krav. De rörliga ungdomarna använder sig av fler rum än övriga grupper, men det som karakteriserar den här gruppen är att de har mest gula rum. De hemmabundna är den grupp som har minst gula rum eftersom de drar sig för att besöka platser de inte känner sig hemma och trygga på.

De gula rummen består framförallt av platser med inriktning mot en specifik aktivitet som tex bowlinghallen, badhuset, stallet, pizzerian och träningslokalen. För vissa ungdomar var Nossebro centrum också ett gult rum då ungdomarna vistades där enbart med vissa kompisar under vissa tider och på speciella platser. Många av ungdomarna vi intervjuat ger dock uttryck för att känna mer tillhörighet utanför vissa lokaler och aktiviteter och har en mer observerande än deltagande roll.

- *Vad gör ni på helgerna inne i Nossebro då?*
- *Vi hänger väl mest runt, är utanför Casa Mia och super.*

- *Vad skulle du vilja göra på din fritid Frida om du fick önska?*
- *Jag skulle vilja rida med en vanlig tjej som är med mig så jag kan rida och så*

Vi upplever att Frida skulle känna mer tillhörighet med stallet som plats om hon hade möjlighet att ha med sig en ledsagare eller som hon benämner det ”en vanlig tjej” istället för föräldrarna.

Röda rum

De röda rummen består framförallt av platser som ungdomarna besöker väldigt sällan eller aldrig och där de upplever ett starkt utanförskap. De hemmabundna ungdomarna har fler röda rum än de rörliga och de områdesbundna. Vi tror att det delvis kan bero på att ungdomarna i den hemmabundna gruppen har färre kompisar i sin egen ålder, vilket leder till att deras rörelsemönster begränsas till de platser närliggande och grannar rör sig på. Det kan också tänkas att deras upplevelser av platser som vanligtvis andra ungdomar besöker har präglats utav en känsla av utanförskap och därför inte väljer att använda sig av dessa platser. Många av ungdomarna ser föreningar men framförallt idrottsrörelser som ett rött rum. Det framkom i intervjuerna att flera av ungdomarna hade varit aktiva i föreningsliv men slutat av olika anledningar. Det är dock inte ovanligt att ungdomar i allmänhet en period i livet har ett mindre aktivt föreningsliv där kompisar och annat tar upp största intresset (Ungdomsstyrelsen, 1996). Det kan också gälla den här gruppen ungdomar. Citatet nedan var ett typiskt svar på frågan om hur föreningslivet såg ut för ungdomarna.

- *Är du med i någon förening Kalle?*
- *Jag har varit med i en skytteförening men jag gick ur den*
- *Ingen idrottsförening?*
- *Nä inte idrott jag gillar inte idrott...*

Vi ser att de flesta ungdomar har varit med i någon sorts förening men slutat. De har ingen vilja att börja igen och har heller ingen önskan om att delta i någon annan sorts förening. En annan förklaring kan vara att medlemskapet i t.ex. idrotts föreningarna ställer högre krav på

deltagandet och den sociala och kognitiva förmågan när ungdomarna blir äldre. Det gör att de kan ha svårigheter att hänga med och ha samma roll som tidigare. Detta antagande stärks av att de ungdomar som är kvar i föreningar är de som funnit en annan roll som t.ex. hjälpledare eller bollkalle.

- *Är du med i någon förening Kristian?*
- *Nä.....*
- *Skulle du vilja vara med i någon förening?*
- *Jo.....jag är med i en förening på så sätt, det är jag faktisk. Jag är hjälplärare åt några som går i scouterna.*

Upplevelsen av föreningslivet kan också för somliga uppfattas vara en ganska negativt erfarenhet.

- *Är du med i någon förening Pontus?*
- *Nä, men jag har provat på att spela fotboll*
- *Vill du göra det igen?*
- *Nä aldrig mer..... suck.....*

För de hemmabundna ungdomarna utgör Nossebro centrum ett tydligt rött rum. Vissa åker inte dit alls medan några åker in till centrum med föräldrarna eller när man måste vid t.ex. skoldagar. På det viset kan Nossebro centrum vara både ett rött rum och ett gult rum för de hemmabundna ungdomarna.

- *Är du inne i Nossebro någon gång Axel?*
- *Nä, jag är rädd om min moped, när man hör på radion att dom skadar mopederna så är det inte roligt*

Även nattklubben i kommunen var ett rött rum för många utav ungdomarna och de flesta tyckte att det var för mycket bråk och vi uppfattade att ungdomarna kände att de inte riktigt passade in där. Både för de områdesorienterade och för de rörliga ungdomarna var det vanligare att gå på fester hemma hos kompisar eller dra omkring utanför nattklubben.

- *Är ni på nattklubben ibland Kalle?*
- *Nej, det är inte riktigt min grej att gå på såna stora fester*

Föräldrastudien

Det är viktigt att det, i vår redovisning av föräldraresultatet, finns en medvetenhet om att detta i huvudsak är föräldrar till de ungdomar vi intervjuat men att resultatet även representerar de tre föräldrar vars ungdomar vi inte har intervjuat. Det kan också vara viktigt att veta att de ungdomar vi inte har intervjuat möjligen har ett mer omfattande funktionshinder än de ungdomarna som finns representerade i ungdomsstudien.

Studien har visat att föräldrar och ungdomar har liknande önskemål om framtid, men det finns också vissa skillnader. Utav totalt 11 frågeformulär har 5 besvarats av mödrar, en av en pappa och de 5 resterande har fyllt i frågeformuläret gemensamt. Medelåldern på dem som svarat är 48 år. I frågeformulären kan vi utläsa att 9 föräldrar önskar att deras barn ska bo i mindre tätort när de flyttar hemifrån, medan de två resterande önskar att deras barn ska bo på landsbygd och större stad. De föräldrar som vill att deras barn ska bo i mindre tätort har motiverat det med att ungdomen behöver lugn och ro och känna sig trygg, mindre tätort och stad är bättre att bo i när man är ungdom, han ska få bo där det finns ett brett utbud och valmöjligheter av fritidsaktiviteter. För den föräldern som har valt stad motiverar det med tillgång till aktiviteter. Den föräldern som önskade att ens barn ska bo på landsbygd såg friheten, naturupplevelser och möjlighet att kunna ha djur som främsta tillgången. På frågan om vilken boendeform föräldrarna önskade att deras barn skulle bo hade vi 4 fasta svarsalternativ (se tabell nedan).

Hur önskar ni att ert barn ska bo om han/hon flyttar hemifrån?			
Gruppbostad, eget rum med kokvrå i anslutning till gemensamhetsdel	Egen lägenhet, med personliga assistenter/boendestöd och ingen gemensamhetsdel kopplat till boendet	Serviceboende, sammanbundna lägenheter med gemensamhetsdel	Satelitlägenhet, egen lägenhet med tillgång till gemensamhetsdel i närområdet
2 föräldrar	2 föräldrar	3 föräldrar	1 förälder

Tre av de föräldrarna som svarat på frågeformuläret önskade inget av de fasta svarsalternativen och motiverade det med att ungdomen kan bo i egen lägenhet utan stöd, en vanlig lägenhet, ej som ovan. En av föräldrarna visade att alternativet inte var tillfredsställande genom att stryka över hela frågan. Att ungdomen skulle bo nära föräldrarna efter flytten till eget boende har setts som viktigt för 7 av föräldrarna. För de föräldrarna som tyckte att den geografiska närheten var viktig kunde man se rädslan att deras barn ska bli utlämnade som en orsak till att som förälder bo nära sitt barn.

- *Det är viktigt att vi som föräldrar bor nära, det ska vara lätt och snabbt att komma till undsättning när det behövs.*
- *Om något skulle hända kan jag vara snabbt på plats och vi kan träffas ofta.*

De föräldrar som inte tyckte att närheten var viktig såg andra faktorer som mer avgörande för vart barnet skulle bo.

- *Det är viktigt att han får bo där det blir bra för honom. Vi som föräldrar finns ju kvar i alla fall om han flyttar långt bort.*
- *Viktigast är att han kan skapa ett socialt liv.*
- *Svårt att svara på det beror på var bäst förutsättningar för arbete finns.*

Andra faktorer som sågs som viktiga för föräldrarna när barnet ska flytta till ett eget boende var att bostaden var belägen så att umgänge med ungdomar i samma ålder kunde underlättas, att bostaden är utrustad med ett eget kök och närhet till kommunikationer, affärer och aktiviteter. Många föräldrar såg tryggheten i boendet med personalen och tryggheten i området som viktigt. Att det fanns personal dygnet runt för ungdomarna att tillgå var viktigt för 5 av föräldrarna medan 6 tyckte att tillgång till personal dygnet runt var mindre viktigt eller inte alls viktigt. För de föräldrar som tyckte att personaltätheten var viktig var det vardagliga stödet betydelsefullt.

- *När situationen blir kaotisk och okontrollerbar är det viktigt att det finns personal i närheten som kan styra in på rätt spår igen. Oron över olika moment kan lugnas om det finns personal som kan stödja i dessa.*
- *Personalen blir ett stöd, följer med till affären, visar hur man tvättar mm.*

De föräldrar som inte tyckte att det var viktigt med personaltätheten motiverade det med att barnet inte har ett handikapp som kräver personal, klarar sig själv med eventuellt stöd från föräldrarna eller att ungdomen skulle klara sig väldigt bra, kanske med lite stöd.

De platser som föräldrarna beskriver att deras barn besöker på sin fritid består framförallt av platser som ungdomarna själva nämner i intervjuerna t.ex. fritidsgården, ridskolan, disco, stan, bad eller hemma hos någon kompis. Några av föräldrarna skriver att deras barn inte besöker offentliga platser eller medverkar i organiserade fritidsaktiviteter. Vissa beskriver sina barns fritidssysselsättningar med att mest sitta hemma och rita, skriva och umgås med vuxna hemma. Föräldrarna önskar att deras barn ska ha tillgång till fler aktiviteter i kommunen än de som redan besöks av ungdomarna, som t.ex. motorsport, en verkstad att mecka i, kampsport, dans och bowling. De platser som inte nämns av föräldrarna men som beskrivs av vissa ungdomar i intervjuerna är de samlingsplatser utomhus som vissa besöker. Det finns också en önskan från några föräldrar om att vissa fritidsanläggningar och aktiviteter ska ha öppet speciella tider för ungdomar med funktionshinder för att undvika den utsatthet som deras barn upplever tillsammans med andra ungdomar. Många föräldrar beskriver den sociala gemenskapen och kamratrelationer som betydelsefullt för en meningsfull fritid för ungdomarna.

I avsnittet nedan belyser vi de tankar och mönster som genomsyrat svaren i frågeformulären från föräldrarna. Vi har valt att använda begreppen självständighet, trygghet, gemenskap och isolering då det beskriver de tankar och farhågor som föräldrarna uttrycker i studien.

Självständighet och trygghet

I vår studie har det visat sig att föräldrars önskemål om sina barns boende och framtid ofta handlar om självständighet och trygghet. Många föräldrar uttrycker att det är viktigt att deras barn kan känna att de står på egna ben, skapa ett eget vardagsliv och klara sig själva så långt som möjligt. Samtidigt finns det en markant oro hos många föräldrar att deras barn ska bli utlämnade, isolerade och utsatta när de flyttar hemifrån och tryggheten för barnet står i fokus i önsksningar om boende och framtid.

- *Att det finns personal dygnet runt är viktigt men också att han får stänga sin egen dörr om sig. Han ska kunna ha sina vänner där, men det måste finnas personal som kan hjälpa till om det blir fel sorts vänner, att han blir utnyttjad. Det är också viktigt att det finns fasta rutiner och samma personal hela tiden.*

Föräldern ger här uttryck för en stark oro för att hennes barn ska bli utsatt samtidigt som hon poängterar vikten av att barnet ska känna integritet och kunna stänga dörren om sig. Vi upplever att många föräldrar söker både ungdomarnas möjlighet till frihet och självständighet samtidigt som tryggheten och kontrollen framhävs. Citatet nedan är ett tydligt uttryck för den rädsla som många föräldrar till barn med funktionshinder känner inför den nya livsfas som både förälder och barn står inför när barnet ska flytta hemifrån.

- *Det är viktigt att vi som föräldrar bor nära. Vår son kan inte berätta om han far illa. Vi behöver ha möjlighet att ofta kunna besöka honom och se att allt står rätt till.*

Vi upplever att flera av föräldrarna har svårt att lita på att samhället kan ta över ansvaret för den hjälp som ungdomen behöver. Det är svårt att släppa taget om barnet och lita på att den hjälp som barnet skulle få när hon eller han flyttar hemifrån räcker till. Många av föräldrarna tycker därför att det är viktigt att ständigt finnas till hands och rycka ut om det händer något. Brusén & Hydén (2000) menar att föräldrar till barn med funktionshinder har ett beroende av samhället och det offentliga systemet som andra barnfamiljer inte har. Författarna beskriver att många föräldrar upplever sin tillvaro som en ständig kamp, och de som bodde i mindre kommuner var överlag mindre nöjda med personalens kompetens och de insatser de fick.

Vår studie visar att oron över att samhället inte kan ge pålitligt stöd till den unga i framtiden är större hos de föräldrar som har barn med ett mer omfattande funktionshinder och där behovet av stöd och hjälp av professionella är större. Att behovet av hjälpinsatser är större behöver därmed inte betyda att möjlighet till självständighet minskar. Funktionshindrade personers beroende av andras hjälpinsatser får inte tas som intäkt för att begränsa individers rätt att bestämma över sitt eget liv. Söder (1989) menar att det finns en risk att personer med funktionshinder måste bevisa att man är oberoende av hjälp i vardagen för att uppnå självbestämmande och autonomi. För de föräldrar som känner oro inför att barnet ska flytta hemifrån är tryggheten och personalen viktiga delar. Barnets lokala förankring och tryggheten i området är betydelsefullt för föräldrarna.

- *Det är viktigt att det är ett lugnt och tryggt boende med så lite störande grannar som möjligt.*
- *Det ska va kompetent personal som har utbildning. Idag är standarden på personal som jobbar med handikappade barn mycket låg. Det är också viktigt med kontinuitet på personalsidan.*

Föräldrar och anhöriga har en central roll i hur personer med funktionshinder upplever möjligheterna till självbestämmande och självständighet i vardagslivet. Forskning visar att föräldrars engagemang i barnets vardagsliv ofta fortsätter även efter det att barnet flyttat hemifrån. Finns det en balans i föräldrarnas stöd till barnet kan det bidra till ett ökat självbestämmande. Föräldrarnas förhållningssätt måste anpassas efter olika livsfaser i barnets liv annars kan engagemanget från föräldrarna få motsatt effekt (Ohlin 2003).

För vissa föräldrar i vår studie är självständigheten viktigast när barnet flyttar hemifrån. Föräldrarna visade på flera faktorer som underlättade för ökad självständighet och självbestämmande hos ungdomarna. Tillgång till kollektivtrafiken, närhet till affärer, vårdcentral, aktiviteter och kamrater var viktigt för att ungdomarna skulle klara vardagen så självständigt som möjligt men också hur bostaden såg ut och var den var belägen hade betydelse.

- *Det är viktigt att han har nära till kollektivtrafik, han kan ta vara på sig själv och därför måste han kunna åka dit han vill om det går.*
- *Eget kök är viktigt då han ska kunna laga sin egen mat och känna att han bor i egen lägenhet och klara sig själv så långt som möjligt.*

Gemenskap och isolering

Det sociala livet och kamratskap uttrycks av föräldrarna som väsentliga faktorer i ungdomarnas framtid. Många av föräldrarna tycker att det är viktigt att deras barn bor i områden som underlättar till umgänge med jämnåriga. Många uttrycker också vikten av gemensamhetsdel i boendet. Så här kommenterade en förälder varför hon önskade servicelägenhet med tillgång till gemensamhetsdel som boendeform för sitt barn.

- *Det är bra att kunna bo i egen lägenhet så mycket som möjligt men att han ska kunna veta vart man får hjälp och tryggt att veta var de andra är. Det bryter isoleringen med en gemensamhetsdel.*

Boendets fysiska utformning har varit av mindre betydelse för föräldrarna då det ses som viktigare att barnet inte känner sig ensamt, att det finns ett socialt kontaktnät, kamrater i området och aktiviteter som barnet kan delta i. En gemensamhetsdel i boendet eller en samlingsplats i området där det finns möjlighet till vuxenstöd men också kontakt med andra ungdomar kan fungera som ett socialt stöd för personer med funktionshinder. Ringsby-Jansson (2002, sid. 183) visar på träfflokalens betydelse i service/grupp boende och vilka funktioner den har.

- Stödjande byggnadsställning för vardagslivets gestaltande. En plats där individen kan utveckla sin identitet i förhållande till andra, få nya erfarenheter och skapa egna handlingsstrategier.
- En förlängning av det egna hemmet. Ett offentligt vardagsrum med hemligt vardagsliv.
- En befriare av den egna lägenheten. Det kollektiva rummet utgör det privata livets förutsättning. Den egna lägenheten blir privat och samlingsplatsen offentlig.

- En mötesplats och social arena för social samvaro och gemenskap, men som också fungerar som ett mellanrum till arenor utanför bostaden och kontakter utanför boendet.

Några ut av föräldrarna uttalade att gemensamhetsdelen var av stor vikt när det gällde tryggheten, närhet till vuxenstöd och en plats som kan ersätta ett mer familjärt vardagsliv. Föräldrarna i studien söker gemenskap och kamratrelationer för sina barn främst genom en önskan om fler formellt organiserade aktiviteter. Både föräldrar och ungdomar uttryckte en önskan om att man skulle vilja ha fler naturliga samlingsplatser i området för aktivitet och gemenskap.

- *Det hade varit bra med en verkstad eller ett garage för ungdomarna att kunna greja i eller andra fritidsaktiviteter som är tillsammans med ungdomar i ungefär samma ålder.*

Då många föräldrar har sett gemenskap och social kontakt som betydelsefulla och angelägna delar i deras barns framtid kan man också tänka att det då finns en oro om att barnen inte har detta i dag eller att det kommer att bli svårt för barnet att skapa ett socialt liv när hon eller han flyttar hemifrån. Studien har visat på att det finns en rädsla hos flera föräldrar att barnet ska bli isolerat när barnet flyttar hemifrån. Detta ska också ses mot bakgrund till att vissa ungdomarna främst har sitt kontaktnät i och runt omkring hemmet och när barnet flyttar hemifrån har den unge inte lika självklar tillgång till familjens kontaktnät som innan.

- *Det är viktigt att bo nära andra ungdomar i samma ålder. Om man har ett funktionshinder där risken för isolering finns så är det viktigt att det finns ungdomar naturligt i omgivningen, då är det lättare att få kontakt med jämnåriga.*
- *Närheten till andra ungdomar är viktigt så att hon inte blir isolerad utan får ett socialt umgänge, socialt liv är en viktig del av livet.*

Gustavsson (1989) diskuterar svårigheten för barn och ungdomar med funktionshinder att knyta kontakter med människor utanför sin egen grupp. Även efter det att barnet flyttat hemifrån fungerar föräldrar och syskon ofta som ställföreträdande kompis.

Diskussion

Vad är det som avgör ungdomarnas önsknings om boende och fritid? Vi har sett att tankar och önsknings om framtiden vad avser boende och fritid präglas av ungdomarnas förhållningssätt till omvärlden. Deras förhållningssätt till omvärlden påverkas i sin tur av deras förutsättningar och möjlighet till delaktighet, tillträde till olika platser och deras sociala relationer. Brusén & Hydén (2000) menar att deltagande i aktiviteter och tillgång till sociala relationer är förhållanden som är ömsesidigt beroende av varandra. Förutsättningen för deltagande i många aktiviteter är tillgång till sociala relationer, och genom deltagande i aktiviteter kan individen få och behålla kontakter. Många ungdomar med funktionshinder kan tänkas ha svårt att skapa sociala relationer på egen hand men genom deltagande i olika sociala sammanhang och aktiviteter kan förutsättningarna för att få vänner öka. Förutsättningarna för delaktighet påverkas också av föräldrarnas syn på ungdomarna och deras sätt att organisera sin vardag. Bristande erfarenhet utgör ofta ett större hinder för utveckling och delaktighet i samhällslivet än begåvningsnedssättningen i sig.

Gustavsson (1989) menar att den konflikt som många föräldrar till barn med funktionshinder står inför, gällande ansvaret för barnet, också påverkar ungdomens möjlighet till självständighet och delaktighet i framtiden. Föräldrarnas balansgång mellan att släppa taget och samtidigt värna om barnets trygghet påverkar den unges möjlighet till frigörelse. Fromm (1993) menar att frihet inte alltid är frihet till något, utan kan också innebära frihet från något. För några ungdomar handlar det om frihet *till* ett vuxenliv där man får bestämma själv, men det kan också innebära frihet *från* föräldrar och syskon och de krav som ställs på ungdomen i föräldrahemmet.

En viktig erfarenhet från studien är betydelsen av att bostäder för den här gruppen ungdomar, planeras med utgångspunkt i kunskap byggd på vad de själva ser som viktigt i sin närmiljö, men man måste också se till hur man i planering av närmiljön kan skapa bättre förutsättningar för gemenskap, delaktighet och tillhörighet. Det är då av vikt att beakta hur man skapar platser för marginaliserade ungdomar, platser som inte enbart är fokuserade på speciella aktiviteter utan karaktäriseras av mänskliga möten och interaktion. Ungdomarnas rumsliga förutsättningar i omgivningen är avgörande för hur deras fritidsliv gestaltar sig och för hur deras möjlighet till kamratskap ser ut (Kjellman, 2003).

Utifrån vår tidigare yrkeserfarenhet var vi inställda på att det skulle finnas stora skillnader i föräldrarnas respektive ungdomarnas önskemål om boendet. Vi har visserligen sett vissa skillnader då många av föräldrarna önskar bostad med särskild service till sina barn men ingen av ungdomarna uttryckte önskan om en sådan boendeform. Det kan möjligen förklaras med att ungdomarna inte har den kunskap om boendeformer med särskild service som föräldrarna har. Men det kan också förklaras med att många av ungdomarna faktiskt tycker att de klarar sig själva och inte ser behovet av en sådan boendeform. Vi kunde också se att många av de farhågor som föräldrarna uttryckte inte delades av ungdomarna. Föräldrarnas rädsla för att deras barn ska bli isolerade, ensamma och utan en meningsfull fritid är exempel på sådana skillnader, men ingen av ungdomarna uttalade en sådan oro. Studien har dock visat att en del ungdomar upplever ett visst utanförskap i form av få kamratrelationer, men också i form av starka restriktioner om vilka platser som de har tillträde till. Värt att nämnas är också att alla ungdomar som intervjuades uttryckte en önskan om att bo tillsammans med någon, antingen en kompis eller en egen familj.

I studien ser vi en skillnad mellan föräldrarnas önskan om att barnet ska ha ett rikt fritidsliv som främst utgörs av formellt organiserade aktiviteter, medan ungdomarna uttrycker att det ska bli skönt att flytta hemifrån och ta det lugnt, dra omkring och ”doing nothing”. Pettersson (1990) använder sig av begreppet ”doing nothing” för att beskriva de frizoner som ungdomar är i behov av och där interaktion och villkor skapas av ungdomarna själva. I dessa frizoner har varken föräldrar eller omsorgspersonal tillträde. Att ungdomar har tillträde till platser som kontrolleras och skapas av dem själva är viktigt för frigörelseprocessen och är en del av vuxenblivandet. Vi ser att ungdomarna i vår studie söker fler frizoner som präglas av ”doing nothing” medan föräldrarna söker fler träffpunkter som inriktas på organiserade aktiviteter för sina barn. Flera föräldrar och ungdomar önskar dock vissa träfflokaler som inriktas på särskilda aktiviteter t.ex. verkstad eller garage att meka med bilar i, en tjej grupp eller en danslokal. Det handlar ofta om att skapa mötesplatser för ungdomar där den sociala interaktionen och gemenskapen står i fokus, men också om samlingslokaler som ger möjlighet till nya upplevelser och erfarenheter för ungdomarna. Lieberg (1992) beskriver ungdomarnas behov av mötesplatser som något som alltid funnits och som fungerar som en social sfär eller gemenskap. Ett livsrum för självständig bearbetning och utbyte av upplevelser och erfarenheter tillsammans med andra ungdomar. Det är särskilt viktigt för ungdomar med funktionshinder som i större utsträckning än andra, är hänvisade till rumsliga domäner som domineras av personal eller andra personers uppfattningar om vad som är ett lämpligt uppförande. För vissa ungdomar kan det vara av betydelse att det finns organiserade aktiviteter som karaktäriseras av tider, rutiner och struktur och där aktiviteten är ledarstyrd.

Det hade varit intressant att veta hur ungdomars mobilitet påverkas av att de har ett intellektuellt funktionshinder och på vilket sätt rörelsemönstret påverkas av att de bor på landsbygd. Det kan tänkas att ungdomarna i studien inte skiljer sig så mycket från andra ungdomar på landsbygd när det gäller geografisk rörlighet och önskan om boende och fritid. Kan det tänkas att det i en mindre kommun finns fler platser som inte är tillgängliga för den här gruppen ungdomar eller att restriktionerna är fler och utanförskapet är större på landsbygd än i storstad? Andra frågor som dykt upp under studien är hur föräldrar till ungdomar med funktionshinder påverkar sina barns önskan om framtid i jämförelse med hur ungdomar i allmänhet påverkas av sina föräldrar.

Härmed hoppas vi att denna uppsats kan bidra till kunskap om viktiga aspekter att ta hänsyn till i planering av boende och fritidsaktiviteter för ungdomar med funktionshinder. Vi vill också belysa vikten av att ungdomarna själva får vara med och påverka hur deras framtid ska se ut och att det i första hand är samhället som begränsar eller möjliggör för dessa ungdomar att leva ett självständigt liv där delaktighet och integrering är en självklarhet.

Litteratur

- Brusén, P & Hydén, L-K (2000). *Ett liv som andra, livsvillkor för personer med funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Ejlertsson, G (1996). *Enkäten i praktiken- en handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Fromm, E (1993). *Flykten från friheten*. Stockholm: Natur & kultur.
- Gustavsson, A (1989). *Samhällsideal och föräldraansvar- om föräldrar till förståndshandikappade barn*. Falköping: Gummessons tryckeri AB.
- Gustavsson, A (1999). *Inifrån utanförskapet*. Stockholm: Johansson & Skyttmo förlag AB.
- Gustavsson, A & Söder, M (1990). *Social forskning om människor med utvecklingsstörning. En bibliograferad kommentar*. Stockholm: Vårdhögskolan.
- Holm, P & Holst, J (1997). *Liv och kvalitet i omsorg och pedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Holme, I-M. Solvang, B-K (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Jarhag, S (2001). *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande*.Lund: Socialhögskolan Lunds universitet.
- Johansson, G (2003). *Rotad, rotlös, rastlös, ung mobilitet i tid och rum*. Umeå: Kulturgeografiska institutionen.
- Kjellman, C (2003). *Känsla för plats- studier av marginaliserade människors förändrade vardagsliv*. Lund: Sociologiska institutionen.
- Kvale, S (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lieberg, M (1992). *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Lunds universitet.
- Molin, M (2004). *Att vara i särklass- om delaktighet och utanförskap i gymnasieskolan*. Linköping: Uni tryck.
- Nordström, C & Thunved, A (2002). *Nya sociallagarna- med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2002*. Stockholm: Nordsteds juridik AB.
- Pettersson, K (1990). *Ungdom, livsvillkor, makt. En studie av erfarenheternas rum i det moderna*. Linköping: Studies in arts and science.
- Repstad, P (1999). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Ringsby, Jansson, B (2002). *Vardagslivets arenor. Om människor med utvecklingstörning, deras vardag och sociala liv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för social arbete.

Svensson, P,G i Svensson och Starrin (red) (1996). *Förståelse, trovärdighet eller validitet?* Lund: Studentlitteratur.

Söder, M (1989). Oberoende och autonomi. Om vuxenblivande för personer med funktionsnedsättningar. *Socialmedicinsk tidskrift*, 66 (4), 155-160.

Söder, M (1992). *Normalisering og integrering. Omsorgsideologier i et samfund i endring. I Sandvik, J. T. (red) Mot normalt? Omsorgsideologier i forandring.* Oslo: Kommuneforlaget.

Tössebro, J (2004). *Integrering och inkludering.* Lund: Studentlitteratur.

Olin, E (2003). *Uppbrott och förändring. När ungdomar med utvecklingstörning flyttar hemifrån.* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

Ungdomsstyrelsen, rapport (1996). *Krokig väg till vuxen*, del 1. Ungdomsstyrelsen: Stockholm.

von Wright, G.H. (1980). *Vetenskapen och förnuftet.* Stockholm: Bonnier.

Internetadresser

<http://www.essunga.se> besökt: 2005-02-02

<http://www.rixlex.se> besökt: 2005-04-01

Bilaga 1 Intervjuguide

Befintligt boende	<ul style="list-style-type: none"> Hur/var bor du idag?
	<ul style="list-style-type: none"> Vill du flytta till eget boende/hemifrån ?
Önskan och tankar kring framtida boende	<ul style="list-style-type: none"> Hur/var skulle du vilja bo, när du flyttat hemifrån/blir vuxen/blir äldre?
Beskrivning av fysisk och geografisk miljö	<ul style="list-style-type: none"> Var/hur är ditt drömboende/ om du fick välja var du skulle bo när du blir vuxen var skulle du vilja bo då?... berätta hur det ser ut? /hur vill du att det skall se ut utanför där du ska bo?
	<ul style="list-style-type: none"> Varför skulle du vilja bo just så?
	<ul style="list-style-type: none"> Vill du bo ensam eller tillsammans med någon/några andra?/varför?
stödinsatser och personal	<ul style="list-style-type: none"> Vilken hjälp tror du att du skulle behöva i ditt hem?
	<ul style="list-style-type: none"> Vem skulle du vilja hjälpte dig i ditt hem/lägenhet. Hur skulle den personen vara?
	fritid
Intressen	<ul style="list-style-type: none"> Vad gör du när du är ledig /inte är i skolan?
Offentliga arenor och samlingsplatser	<ul style="list-style-type: none"> Var är du på din fritid/när du är ledig / varför?
Ickeprofessionella relationer	<ul style="list-style-type: none"> Är du ensam då eller träffar du kompisar/andra?
	<ul style="list-style-type: none"> Vad skulle du vilja göra på din fritid om du fick välja?
Stödinsatser	<ul style="list-style-type: none"> Vilken hjälp skulle du vilja ha för att kunna göra det?
	<ul style="list-style-type: none"> Finns det ngn hjälp som du skulle vil-

	ja ha som du inte får?
framtidsperspektiv	<ul style="list-style-type: none"> • Vad tror du att du kommer att vilja göra när du är ledig när du blir vuxen/äldre?
	<ul style="list-style-type: none"> • Är det något som du vill berätta som vi inte frågat?

Tänk på att

- -Fråga om det är ok att vi har på bandspelaren och förklara varför
- -Fråga om det är ok att vi är två som är med vid intervjun
- Tala om att hon/han kan när som helst avsluta samtalet
- -Gå igenom hur du uppfattat svaret efter varje fråga.
- -Tala om att det som sägs kommer användas i en uppsats på högskolan men att inga namn kommer att stå med

Bilaga 2 Följebrev

HÖGSKOLAN I TROLLHÄTTAN/UDDEVALLA
Institutionen för individ och samhälle
Social pedagogiska programmet
Vänersborg 2005-03-10

Hej!

För en tid sedan hade vi en informationsträff i Nossebro skola där vi informerade om en studie som skulle bedrivas i kommunen under våren. För er som inte deltog i denna träff vill vi informera er om att vi är två studenter från socialpedagogiska programmet i Vänersborg som under våren skriver ett examensarbete. Vi fick erbjudande från Essunga kommun att göra en studie om ungdomar i särskolan samt deras föräldrar om deras tankar kring boende och fritid och stödinsatser. Vi har båda tidigare yrkeserfarenhet från boende och korttidsverksamhet för gruppen personer med funktionshinder i Trollhättans kommun. Därför ser vi det som ett intressant uppdrag att göra en studie där vi låter ungdomarna och deras föräldrar själva beskriva och berätta om hur de önskar ha det i framtiden med avseende på boende, fritid och stödinsatser.

Syftet med studien är *att få kunskap om ungdomarna i gymnasiesärskolan och deras föräldrars tankar och önskemål om framtiden med avseende på boende, fritid och stödinsatser.*

Vi hoppas ni vill ställa upp i vår studie och hjälpa oss att utveckla kunskap om framtida omsorger i Essunga kommun.

Vi skickar nu ett frågeformulär till er föräldrar som vi ber er fylla i så snart som möjligt. Sista dagen för inlämning framgår av instruktionerna. För er som har lämnat samtycke till att era barn får lov att intervjuas av oss så har några redan intervjuats medan andra kommer att intervjuas inom den närmaste tiden.

*Ni föräldrar och ungdomar som deltar i studien garanteras full anonymitet och det samlade materialet kommer endast att användas i vårt examensarbete .
Och som underlag för planering av särskilda omsorger i kommunen*

Handledare för studien är fil.dr. Martin Molin, Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Trollhättan, Uddevalla. Tele 0521-264849

Med vänliga hälsningar:
Johanna Jansson
0733 - 727 588
johannajansson624@hotmail.com

Marcus Lindell
0709 - 206 635
marcuslindell@hotmail.com

Bilaga 3 Instruktioner till frågeformuläret

- Frågorna är indelade i fyra olika områden, bakgrundsfrågor, boende och fritid och frågor kring LSS-lagen (*lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade*)
- När ni besvarar frågorna är det viktigt att ni svarar utifrån hur du/ni önskar att framtiden ska se ut för era barn när det gäller boende, fritid och stödinsatser och inte hur du/ni tror att det kommer bli.
- Frågeformuläret är uppdelat i frågor med både fasta svarsalternativ och frågor där du/ni som fyller i frågeformuläret har möjlighet att skriva med egna ord.
- Du/ni väljer svarsalternativ genom att sätta ett kryss i den ruta som finns direkt under svarsalternativet.
- Efter några av frågorna finns en ruta för kommentarer där vi ber dig/er att motivera ditt svar.

Är det något ni undrar över när ni fyller i frågeformuläret så får ni gärna kontakta oss.

Johannajansson624@hotmail.com tele 0733-727588

Marcuslindell@hotmail.com tele 0709-206635

Bilaga 4 Frågeformulär

Frågeformulär nr.....

Bakgrundsfrågor

1. Jag/vi som svarar på frågeformuläret är?		
Mamma	Pappa	Båda två svarar ihop

2. Ålder på dig/er som svarar?

3. Var bor ni?		
Landsbygd	Mindre tätort	Större tätort

4. Hur bor ni?			
Villa	Radhus	Bostadsrätt	hyresrätt

5. Hur många barn finns i familjen?

6. På gymnasiesärskolan går er?	
Son	Dotter

Boende

7. Var skulle ni önska att ert barn ska bo om han/hon flyttar hemifrån?		
Landsbygd	Mindre tätort	Stad

--	--	--

7b. kommentar

8. Hur önskar ni att ert barn ska bo om han/hon flyttar hemifrån?			
Gruppbostad, <i> eget rum med kokvrå i anslutning till gemensamhetsdel</i>	Egen lägenhet, <i> med personliga assistenter/boendestöd och ingen gemensamhetsdel kopplat till boendet</i>	Serviceboende, <i> sammanbundna lägenheter med gemensamhetsdel</i>	Satelitlägenhet, <i> egen lägenhet med tillgång till gemensamhetsdel i närområdet</i>

8b. kommentar

9. Är det viktigt att ert barn bor nära er som föräldrar om han/hon flyttar hemifrån?	
Ja	Nej

9b. kommentar

Nu kommer det ett antal frågor där vi vill att ni ska gradera hur viktiga vissa påståenden är. Graderingen går ifrån 1 till 4, där 1 är inte viktigt och 4 är väldigt viktigt. Till alla delfrågor finns en följdfråga där vi vill att ni ger kommentarer till svaret, dvs. förklarar/utvecklar varför ni tycker att det är viktigt eller inte viktigt.

10. Hur viktigt är det för ert barn att få bo nära andra ungdomar i samma ålder?			
Inte alls viktigt	Mindre viktigt	Mer viktigt	Väldigt viktigt

10b. kommentar

11. Hur viktigt är det att ert barn har ett eget kök?			
Inte alls viktigt	Mindre viktigt	Mer viktigt	Väldigt viktigt

11b. kommentar

12. Hur viktigt är det att ert barn har tillgång till personal dygnet runt?			
Inte alls viktigt	Mindre viktigt	Mer viktigt	Väldigt viktigt

12b. kommentar

13. Hur viktigt är det att ert barn har en egen trädgård?			
Inte alls viktigt	Mindre viktigt	Mer viktigt	Väldigt viktigt

13b. kommentar

14. Hur viktigt är det att ert barn bor nära kommunikationer som ex buss, tåg osv?			
Inte alls viktigt	Mindre viktigt	Mer viktigt	Väldigt viktigt

14b. kommentar

15. Skriv om vad ni tycker är viktigt i ett framtida boende för att ert barn ska känna sig trygg?

16. Skriv om hur ett drömboende för ert barn skulle se ut om ni fick önska?

17. Skriv om hur ni önskar att närområdet ska se ut där ert barn bor om han/hon flyttar hemifrån?

Fritid

18. Vilka platser/ställen brukar ert barn besöka på sin fritid? Ex bibliotek, fritidsanläggningar, torget, caféer osv.

--

19. Vilka fritidsanläggningar önskar ni att ert barn ska ha tillgång till?

20. Hur skulle ni önska att ert barns fritid ska se ut om han/hon flyttar hemifrån?

LSS

21. Får ert barn insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) idag?

Ja	Nej

21b. om ja, vilka?

22. Har ni fått information om vilka insatser som finns att söka för ert barn enligt LSS?

Ja	Nej

22b. om ja, hur har du fått informationen? Om nej, hur skulle du vilja ha information?

--

23. Behöver ert barn några insatser enligt LSS för att kunna utföra sina fritidsaktiviteter om han/hon flyttar hemifrån?

Ja	Nej

23b. om ja, vilka?

Avslutande fråga

24. Har ni några övriga tankar och önskemål kring framtida boende, fritid och stödinsatser som vi inte frågat om?

Vi vill här passa på att tacka så mycket för att ni har valt att delta i vår undersökning och därigenom hjälpt oss i vårt examensarbete.

Till sist undrar vi om vi får återkomma till er om det skulle vara något som vi behöver komplettera våran undersökning med.

Om ja var vänlig och skriv ert namn och telefonnummer

Återsändes i det frankerade kuvertet senast _____

Med vänliga hälsningar/

Marcus Lindell och Johanna Jansson